

Jaargang 12 November 2004 Nummer 7

Facta

VALERIE FRISSEN:

DOMESTICATIE VAN TECHNOLOGIE

INE VAN HOYWEGHEN: GENETISCHE RISICOSELECTIE

TAMAR FISCHER: ECHTSCHIEDING EN DE KINDEREN

2 Feiten

4 Technici en ICT temmen: Valerie Frissen over de domesticatie van technologie – Sue-Yen Tjong Tjin Tai

8 Column: De zachte stem van de rede – Andries Hoogerwerf

9 Nieuws van de Verenigingen I: NVMC-netwerkbijeenkomst en NSV-Actualiteitencollege 2004: ICT en Samenleving

10 Portret: Genetische risicoselectie in de verzekeringswereld – Ine Van Hoyweghen

4

De domesticatie van technologie

Valerie Frissen onderzoekt met haar team hoe ICT kan worden ingezet om de sociale redzaamheid van mensen te versterken. In haar visie zijn technologie en samenleving mutually shaping. Juist door de interactie vinden interessante veranderingsprocessen plaats. Als techniek nog niet helemaal optimaal werkt, denken ontwerpers al gauw dat het wel goed komt. Ze vergeten daarbij dat de verwachting die ze bij gebruikers hebben gewekt, daarvoor omslaat in teleurstelling. En zulke teleurstellingen verminderen de acceptatie van nieuwe technologie.

Genetische risicoselectie en sociale orde

Verzekerbaarheid is geen vaststaand gegeven – sommige mensen worden onverzekerbaar gemaakt. Door bepaalde onderscheidingen te benadrukken in de criteria voor verzekerbaarheid dragen verzekeraars bij aan normen voor burgerschap in de samenleving, wie lid mag zijn van de verzekeringsgroep. Zo draagt zij bij aan de opbouw van onze sociale orde, fungeert zij als een coproductent ervan, stelt Ine Van Hoyweghen vast.

10

De invloed van echtscheiding op de kinderen

13 Column: Promotiegeheimen – Patrick Stouthuysen

14 Echtscheiding en de kinderen: Tamar Fischer zet veronderstellingen op losse schroeven – Marije Schoonen

12e jaargang, nr. 7, november 2004

Facta – sociaal-wetenschappelijk magazine is een uitgave van SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen en Koninklijke Van Gorcum. Facta verschijnt acht keer per jaar.

Redactie

Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270663, fax 020 6229430, e-mail: facta@siswo.uva.nl

Voor België: Kurt De Wit, tel. 016 323207, e-mail: Kurt.DeWit@soc.kuleuven.ac.be

Hoofdredactie: Henk Jansen. Redactiesecretariaat: Marja Harms

Redactie: Michiel Beker, Talja Blokland, Liset van Dijk, Marlies Eijnsink, Marloes Janson, Esther van der Meer, Jan Nekkers, Sara Rubbens, José van Santen, Sue-Yen Tjong, Martijn Wit.

Medewerkers

René Gabriëls, Andries Hoogerwerf, Edith de Leeuw, Dick Pels, Patrick Stouthuysen, Henk de Vos, Liesbet van Zoonen

Fotografie

Rien van der Leeden; Eran Oppenheimer; Carla Schoo

Tekening

Tjeerd Royaards

Desktop Publishing

Peter de Kroon, Annette van de Sluis

Colofon

19 Column: Moet sociologie iets met je doen? – Henk de Vos

20 Calls

21 Gesignaleerd – Martijn Wit

22 Media en politiek op het politicologenetmaal – Peter Van Aelst

25 Tjeerd Royaards

26 SISWO

14

Met haar onderzoek naar de effecten van echtscheiding op de kinderen heeft Tamar Fischer enkele veronderstellingen op losse schroeven gezet. Een van haar stellingen luidt dat het voor kinderen nadeliger is om ouders te hebben met ernstige conflicten dan om een echtscheiding mee te maken. Het is bovendien wellicht beter om een echtscheiding uit te stellen tot de kinderen ten minste 15 zijn. En kinderen die hun vader na de scheiding veel of regelmatig zien, doen het op school niet beter dan kinderen die hun vader nauwelijks of niet zien.

Oproep voor een bijzondere ledenvergadering van

28

de NVMC

Aanleiding voor het bijeenroepen van deze bijzondere ledenvergadering is het voorstel van het NVMC-bestuur om de NVMC met ingang van 2005 op te heffen.

28 Nieuws van de Verenigingen II

30 Personalia

31 Agenda

Foto omslag: Rien van der Leeden

Druk, vormgeving en administratie

Koninklijke Van Gorcum, Postbus 43, 9400 AA Assen
tel. 0592 379555, fax 0592-379552, e-mail: facta@vangorcum.nl
website: <http://www.vangorcum.nl/>

Abonnementen:

SISWO-relaties	€36,75
Particulier	€44,50
Instellingen	€73,50
Studenten/aio	€28,90
Collectieve afname	€28,90

Advertenties:

1/1 pagina	€340,00
1/2 pagina	€180,00
1/4 pagina	€110,00
bijsluiten folder in overleg	

ISSN 0928-5350 – Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Advertenties

Koninklijke Van Gorcum bv, telefoon 0592-379566

Facta website: <http://www.maatschappijwetenschappen.nl>

SISWO
Social Policy Research

Van Gorcum

Nederlands
uitgeversverbond
Groep uitgevers voor
vak en wetenschap

HOI
TIJDSCHRIFTEN
2003

ICS Symposium: The Future of Community

Op 19 november 2004 organiseert het ICS in het Harmoniegebouw (Zaal H14.026) in Groningen het symposium *The Future of Community*. Bestaat community nog? Waarvan is het ontstaan en voortbestaan van community afhankelijk? Antwoorden op deze vragen worden gegeven door onderzoekers van het NWO-aandachtsgebied *The Future of Community* en door twee vooraanstaande onderzoekers van solidariteit en normen en waarden. Het programma vangt om 10.15 aan met koffie:

- Siegwart Lindenberg: Opening and Welcome
- Aafke Komter: Community and Solidarity
- Siegwart Lindenberg: A Theory of Community
- Coffee break
- Beate Völker: Community in Neighborhoods
- Henk Flap: Community at the Work Place
- Lunch
- Kees Schuyt: Norms, Values and Community
- Carlijn Philips: Vacation Communities
- Corine Hoebe: LETS and Community
- Coffee break
- Annelies Kassenberg: Community in Schools
- Anna Nieboer: Community and Wellbeing in the Dutch Population
- Siegwart Lindenberg: Closing Remarks

U kunt zich via e-mail opgeven bij Cathrynke Dijkstra, e-mailadres: c.dijkstra@ppsw.rug.nl. De deelnamekosten (inclusief lunch) bedragen €25,00.

LIFE-Milieu: indienen van voorstellen

Tot en met 30 november 2004 kunt u voorstellen indienen voor LIFE-Milieu. LIFE is het milieudemonstratieprogramma van de Europese Unie. Het doel van LIFE is het ten uitvoer brengen en ontwikkelen van het Europese milieubeleid. LIFE bestaat uit LIFE-Milieu, LIFE-Natuur en LIFE-Derde landen. Bij LIFE-Milieu kunt u cofinanciering aanvragen voor projecten waarbij sprake is van het demonstren van innovatieve technologieën en/of methodieken. Het jaarlijks budget van LIFE-Milieu is ca. EUR 75 miljoen. Het programma staat open voor elk bedrijf, instelling of overheid. LIFE kent niet de plicht samen te werken met partners uit één van de (kandidaat)lidstaten. Voorstellen voor het LIFE-Milieuprogramma dienen te passen binnen een van de vijf doelstellingen van LIFE:

1. Duurzame ruimtelijke ordening en planning, inclusief stedelijke en kustgebieden;
2. Duurzaam beheer van grond- en oppervlaktewater;
3. Minimalisering van de milieueffecten van economische activiteiten;
4. Voorkoming, hergebruik, terugwinning en recycling van allerlei soorten afval;
5. Vermindering van de milieubelasting van producten.

De projectvoorstellen worden beoordeeld op de volgende vijf criteria:

- * Draagt het project bij aan ontwikkeling en uitvoering van Europees milieubeleid en speelt het in op veelvoorkomende milieuproblemen in de Europese Unie?
- * Is de technologie of methodiek die gedemonstreerd wordt vernieuwend?
- * Bevordert het project samenwerking van de betrokken partijen en overdracht van knowhow?
- * Betreft het een demonstratie en is verspreiding van de resultaten voorzien?
- * Is het voorstel haalbaar en coherent?

EG-Liaison adviseert en assisteert u bij het formuleren van voorstellen voor LIFE-Milieu. Website: <http://www.senter.nl/asp/page.asp?id=i001213&alias=eglmilieu>

Colloquium Armoede en Sociale Uitsluiting

Al voor de dertiende keer publiceert OASeS (Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad - UA) het Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting. Het zal ook dit jaar worden gepresenteerd op een colloquium. Datum en plaats: dinsdag 7 december 2004 van 9.00 tot 13.00 uur op de Stadscampus van de Universiteit Antwerpen.

Het jaarboek biedt een gamma aan nieuwe informatie over onder andere de meest recente ontwikkelingen op het vlak van de problematieken armoede en sociale uitsluiting, beleidsanalyses en uitgebreid cijfermateriaal. In de editie 2004 gaat ook speciale aandacht uit naar de ontwikkeling van de beleidsparticipatie van armen naar aanleiding van het tienjarig bestaan van het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA). De voorstelling van het Jaarboek gebeurt dan ook in de aanwezigheid van enkele bijzondere gastsprekers.

Jean-Luc Dehaene, Eerste Minister bij het ontstaan van het AVA, blikt in zijn toespraak vooruit op wat Europa kan betekenen voor armoedebestrijding en voor beleidsparticipatie van armen. Daarna voorzien we een paneldebat met enkele vertegenwoordigers van middenveldorganisaties over de rol van het middenveld inzake armoedebestrijding. Ter afsluiting reflecteert huidig Vlaams Minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen Inge Vervotte over het Vlaamse armoedebeleid.

Meer informatie over het definitieve programma en inschrijvingen is te vinden op <http://www.ua.ac.be/oases> of in te winnen via e-mail: katrien.deboyser@ua.ac.be.

Prijs van de Vereniging voor Sociologie 2005

De Prijs van Vereniging voor Sociologie belooft het beste wetenschappelijk artikel dat geschreven werd op basis van een sociologische eindverhandeling. Aan het winnen van de prijs is een geldsom van 600 euro, publicatie van de inzending in het *Tijdschrift voor Sociologie* en een jaarabonnement op het *Tijdschrift voor Sociologie* verbonden. Voor deelname aan de prijs van de Vereniging voor Sociologie komen in aanmerking: alle licentiaten in de humane wetenschappen met een sociologisch relevante eindverhandeling, afgestudeerd in 2004 aan een Vlaamse universitaire instelling, met minstens onderscheiding (14/20 of meer van de punten) op zijn/haar eindverhandeling.

De inzending moet een vlot leesbaar wetenschappelijk artikel zijn, dat betrekking heeft op een thema van de eindverhandeling, met een maximumomvang van een 20-tal bladzijden. De deelnemende artikels moeten zijn opgesteld volgens de richtlijnen voor auteurs van het *Tijdschrift voor Sociologie*. De artikels moeten ingediend worden ten laatste op 31 januari 2005 bij de voorzitter van de jury, Katrijn Vanderweyden, in één gedrukt exemplaar samen met een diskette met het bestand als RTF- of Word-document. Inzendingen opsturen naar: Katrijn Vanderweyden, Prijs VVS, UA, Campus Drie Eiken, PSW, Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk. Meer info en volledig reglement op de website van de VVS: <http://www.sociologie.be>

7e SWR-Hendrik Muller Seminaar Civil society: tussen oud en nieuw

Jaarlijks organiseert de Sociaal-Wetenschappelijke Raad in samenwerking met de Stichting Dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds het SWR-Hendrik Muller Seminaar. Het doel van het seminaar is goede tot zeer goede ouderejaarsstudenten en recent afgestudeerden in de sociale wetenschappen in de gelegenheid te stellen ervaring op te doen in het deelnemen aan een interdisciplinaire werk- en discussiegroep van hoog intellectueel niveau. Door het seminaar kunnen universiteiten en andere potentiële werkgevers op het spoor komen van intellectueel begaafde, toekomstige medewerkers.

'Civil society' is de overkoepelende term voor de sfeer van vrijwillige associaties naast de markt en de staat: verenigingen, pressiegroepen, sociale bewegingen, kerken, informele netwerken en de non-profit-sector. In sociaal-wetenschappelijke theorievorming wordt van de *civil society* veel verwacht: taken overnemen van een terugtrekkende overheid, overdracht van waarden en normen, bemiddeling tussen burgers en politiek. Hoe is dit in de huidige samenleving met haar voortgaande individualisering, de-institutionalisering en digitalisering? Of zijn er juist allerlei nieuwe vormen van *civil society* aan het ontstaan?

Als verantwoordelijk hoogleraren treden op prof. dr. Paul Dekker, hoogleraar *Civil Society* aan de Universiteit van Tilburg en onderzoeker bij het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en prof. dr. Marc Hooghe, hoogleraar politieke wetenschappen aan de Katholieke Universiteit Leuven. Dr. Govert Buijs, docent sociale en politieke filosofie aan de Vrije Universiteit Amsterdam, is wetenschappelijk coördinator.

De bijeenkomsten worden gehouden tussen januari en april 2005. Er is plaats voor 24 deelnemers. Aan deelname zijn geen kosten verbonden. De uiterste inschrijfdatum is maandag 15 november 2004. Zie voor folder, poster en inschrijfformulier de website van de KNAW: http://www.knaw.nl/cfdata/swr/activiteiten_detail.cfm?activiteit_id=21

De kwaliteit van de opleidingen politicologie

De kwaliteit van de Nederlandse opleidingen Politicologie is ruim voldoende tot goed. Op internationaal niveau zijn de Nederlandse politicologen zeer actief. Wel is het studierendement nog te laag: er studeren te weinig studenten af en zij die dat doen, doen daar vaak te lang over. Dit zijn enkele conclusies uit het rapport van de commissie die de kwaliteit van de Nederlandse Politicologie opleidingen heeft onderzocht.

De beoordelingscommissie heeft de Politicologieopleidingen onderzocht van de Universiteit Leiden, de Universiteit van Amsterdam, de Vrije Universiteit Amsterdam en van de Radboud Universiteit Nijmegen. De commissie constateert dat de invoering van de bachelor- en masterstructuur bij alle opleidingen een belangrijke aanleiding is geweest om deze te evalueren en om de opzet van de studie te veranderen. De commissie vindt dat de veranderingen daadwerkelijke verbeteringen zijn. Zo is de aansluiting van het onderwijs bij het onderzoek verbeterd en is het methoden- en techniekonderwijs beter afgestemd op de eigenheid van politicologie. Ook is er meer overeenstemming over wat tot de discipline politicologie behoort en over de manier waarop dit aan studenten is over te dragen. Voorzitter van de commissie was prof. dr. D. Braun van de Universiteit de Lausanne. De onderwijsvisitatie is uitgevoerd onder auspiciën van de onafhankelijke stichting Quality Assurance Netherlands Universities (QANU) en de Vereniging van Nederlandse Universiteiten (VSNU). De internetversie van het rapport is te vinden op: <http://www.qanu.nl/comasy/uploadedfiles/Politicologieinternetversie.pdf>

Netspar van start Network for Studies on Pensions, Aging and Retirement

Op initiatief van de Universiteit van Tilburg hebben een twintigtal publieke en private partijen hun krachten op het gebied van vergrijzing en pensioenen gebundeld in het expertisecentrum Netspar. Op 19 oktober vond de officiële start van Netspar plaats.

In het samenwerkingsproject Netspar is op initiatief van de Universiteit van Tilburg 25 miljoen euro vrijgemaakt voor onderzoek en onderwijs aangaande pensioenen en vergrijzing. Professor Lans Bovenberg is de initiatiefnemer van Netspar. Bovenberg heeft de aan hem in februari toegekende Spinozapremie voor dit doel bestemd. In Netspar participeren negen private partijen, te weten ABP, PGGM, Mn Services, SFB groep, Achmea, ABN AMRO, ING, Interpolis en Fortis. Vanuit de overheid dragen de Sociale Verzekeringsbank, de Nederlandse Bank en Pensioen- & Verzekeringskamer alsmede de ministeries van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Economische Zaken en Financiën bij. Uniek is ook de participatie van een zestal universiteiten: Maastricht, Utrecht, Groningen, Rotterdam en beide Amsterdamse universiteiten. De thuisbasis van Netspar wordt de Universiteit van Tilburg. Professor Bovenberg zal samen met Arie Kapteyn en Theo Nijman optreden als wetenschappelijk directeur van Netspar. Alle drie zijn zij voormalig wetenschappelijk directeur van CentER.

Netspar zal een internationaal georiënteerd expertisecentrum worden waarin een breed spectrum van onderwerpen die gerelateerd zijn aan pensioenen en vergrijzing aan de orde komen. Het Innovatieplatform heeft het kabinet aangeraden Netspar te erkennen als maatschappelijk/sociaal topinstituut (M/STI), naar analogie van de bestaande technologische topinstituten (TTI). Netspar biedt ook onderwijs aan, onder meer een specifieke Master getiteld Pension Economics. Meer informatie over Netspar is te vinden op www.netspar.nl.

Technici en ICT

Sue-Yen Tjong Tjin Tai

TNO is een kennisorganisatie voor bedrijven, overheden en maatschappelijke organisaties. Er wordt veel technisch onderzoek gedaan. Ook vindt er sociaal-wetenschappelijk onderzoek plaats. Sociale wetenschappers houden zich onder meer bezig met de maatschappelijke aspecten van ICT. Communicatiewetenschapper Valerie Frissen is verbonden aan TNO-STB. In de Haagse wijk Moerwijk onderzocht zij met haar team hoe ICT kan worden ingezet om de sociale redzaamheid van bewoners te versterken. Ook was zij betrokken bij het Media@Home-project, waarbij vanuit het gebruikersperspectief een visie op de woonomgeving van 2010 wordt ontwikkeld.

'De projectleiders dachten dat er een flink aantal pc's moest worden aangeschaft voor de bewoners van Moerwijk, maar de meeste bewoners bleken al een pc te hebben. Ze konden er alleen niet veel mee. Daaruit blijkt dat het bij ICT niet om het verbeteren van de beschikbaarheid gaat, maar om het bevorderen van het gebruik ervan', aldus Valerie Frissen. Ze leidt het team 'ICT en sociale verandering' bij het instituut Strategie, Technologie en Beleid van TNO. Ook is zij bijzonder hoogleraar ICT en sociale verandering aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. In 2003 onderzocht het team van TNO-STB hoe mensen in de aandachtswijk Moerwijk in Den Haag ICT kunnen gebruiken om hun zelfredzaamheid een impuls te geven. Het doel van het project was om met ICT de sociale kwaliteit in de wijk te verbeteren. De Moerwijkers kregen toegang tot computers, leerden ermee om te gaan en konden de computer gaan gebruiken om zich beter te redden. Frissens team observeerde en begeleidde gedurende een jaar het sociale veranderingsproces van projectteam en bewoners.

Moerwijk als living lab

Van de bewoners van Moerwijk is 60 procent autochtoon en 40 procent allochtoon. Onder de twintigduizend Moerwijkers zijn veel ouderen. 'Wat we echt hebben moeten aanpassen waren de metingen. Er was een nulmeting en een eindmeting gepland. De werving van deelnemers verliep echter geleidelijk. Er was niet meteen zo'n grote groep dat een nulmeting gerechtvaardigd was. Daarom zijn we meer kwalitatieve metingen gaan doen door middel van interviews en groeps gesprekken', vertelt Frissen. De aangeboden ICT-cursussen oefenden na verloop van tijd een grote aantrekkingskracht uit. De bewoners waren zeer geïnteresseerd in de mogelijkheden van ICT. Ze hadden vaak veel tijd en ze wilden graag mee kunnen praten over internet. Bovendien bleek ICT een middel om hen bij elkaar te brengen. Toen de bewoners konden kiezen tussen een computer thuis of in het internetcafé, gaven de meeste de voorkeur aan het café met het oog op de persoonlijke contacten die daar mogelijk zijn. Met behulp van 'web in de wijk'-software maakten de bewoners hun eigen webpagina's. Hoewel het project op ICT-gebruik gericht was, moest het projectteam ook veel sociaal en organisatorisch opbouwwerk doen. Dat hing samen met het streven om het project na afloop door de wijk over te laten nemen. Daartoe werd aansluiting gezocht bij bestaande verenigingen en sociale verbanden. Ook werd er een vereniging opgericht voor de bewoners. Frissen: 'Het was echter moeilijk om aan de bewoners uit te leggen dat ze voor het volgen van een ICT-cursus eerst lid van een vereniging moesten worden. En een ander idee dat het projectteam oorspronkelijk had, zoals een helpdesk van bewoners zelf, was echt een brug te ver voor deze onervaren ICT-gebruikers.'

temmen

Valerie Frissen over de domesticatie van technologie

Toch ziet Frissen dergelijke resultaten niet als mislukkingen, want het project ging uit van een aanpak die Frissen *Living Lab* noemt. 'De bedoeling was dat de toepassing van ICT zo veel mogelijk samen met de bewoners, in een *real-life* situatie ontwikkeld zou worden. Door de mensen daarbij te betrekken gaan sociale en technische innovaties samen.' De bewoners moesten zelf de richting van het project kunnen bepalen, ook al ging dat soms in tegen de verwachtingen van het projectteam. Daardoor was het project wel spannender dan gebruikelijk, want de doelen en resultaten lagen niet van tevoren vast. Het omgaan en het toepassen van ICT op een manier die voor bewoners zelf relevant is, is een geleidelijk proces.

'Als aan de bewoners voorbeelden werden gegeven van wat ze met ICT zouden kunnen doen, bleek uit hun eerste reactie dikwijls dat ze beren op de weg zagen. Zo lieten we eens zien hoe ze met internet een groepje konden organiseren om samen naar het theater te gaan en vervoer te regelen. Het viel op dat de bewoners bij elk voorstel dat we deden eerst problemen naar voren brachten. Het was alsof ze vooral geen eigen initiatief durfden te nemen of geen eigen verantwoordelijkheid wilden dragen. Misschien heeft dat te maken met de verzorgingsstaat waaraan ze gewend zijn. Sommige bewoners stelden dat ze zo lang en zo hard hebben gewerkt, dat zij nu eens aan de beurt waren om verwend te worden. Het probleem was dan ook niet zozeer om hen van het nut van ICT te overtuigen, maar vooral om ze te laten zien dat ze ook zelf initiatief konden nemen.'

Desondanks is het gelukt om een goede start te maken met de verbetering van sociale redzaamheid in Moerwijk. Maar liefst 250 bewoners hebben de cursus doorlopen en hebben aan de wijkwebsite gewerkt. Door TNO zijn alle ervaringen in een draaiboek vastgelegd, waardoor anderen ook hun voordeel kunnen doen met de leerervaringen van het project. Het project heeft aangetoond dat ICT géén wondermiddel is waar mensen zich ineens aan kunnen optrekken, zoals werd beloofd tijdens de internethype. Sociale kwaliteit verbeteren vergt meer dan een jaar en is een langetermijnproces. Daarbij is duidelijk geworden dat het beeld dat lager opgeleiden geen interesse hebben in ICT of dat ICT niet betaalbaar voor hen is, niet overeenstemt met de werkelijkheid. 'De bewoners vonden het fantastisch om samen met anderen iets met ICT te doen', aldus Frissen.

Gebruikers in het ontwerptraject

Het project in Moerwijk kan de indruk wekken dat alleen de bewoners van de wijk zich moeten aanpassen als ze nieuwe technologie willen gebruiken. Zo ziet Frissen het niet. 'Technologie heeft geen deterministisch effect op de samenleving. Technologie en samenleving zijn *mutually shaping*. Juist door de interactie vinden interessante veranderingsprocessen plaats. Het netwerkkarakter van ICT sluit bijvoorbeeld aan op al aanwezige sociale dynamiek.' Vanuit zo'n *mutual shaping* perspectief wendt Frissen zich ook tot haar technische TNO-collega's die nieuwe technologie ontwerpen en ontwikkelen. 'Als we de leefwereld van de gebruikers bij de ontwerpers kunnen verduidelijken, kunnen gebruikseisen meteen in het ontwerp verwerkt worden. Nieuwe producten sluiten op die manier veel beter aan bij gebruikers. Ook dat is echter een proces van de lange termijn. Wij worden wel door TNO-afdelingen benaderd voor trendanalyses, strategische toe-

Technologie en samenleving zijn mutually shaping. Juist door de interactie vinden interessante veranderingsprocessen plaats.

Foto's: Rien van der Leeden

komstvisies en om behoeften van gebruikers te bepalen voor nieuwe producten. Dan gaat het dus om het beginstadium van nieuwe producten. Daarnaast werkt STB ook regelmatig mee aan de validatie van technische concepten. Dat vindt plaats in het eindstadium van het ontwikkeltraject. Maar het proces ertussenin, daar gaat het vooral om. Hoe vertaal je nu een gebruiksscenario in *user requirements* voor een product? Daar willen we ook invloed op hebben. We hebben dus een soort onderhandelingsproces met de technici om technische en sociale aspecten op te kunnen lijnen. Dat is vaak moeilijk, omdat we een ander soort taal spreken, maar technici realiseren zich terdege dat het onontkoombaar is om gebruikerseisen beter te verwerken. Zo waren we betrokken bij het *Media@Home*-project, waarbij een visie op de woonomgeving van 2010 vanuit het gebruikersperspectief wordt ontwikkeld. Daartoe hebben we vier gebruikersscenario's gedefinieerd op basis van trendanalyses en *foresight*-technieken. Vervolgens is voor die vier verschillende scenario's eenzelfde technisch concept op vier verschillende manieren uitgewerkt: de "pro-actieve" agenda. De gebruikers die we hebben geïdentificeerd, zijn jonge alleenstaanden (de yuppen), gezinnen met kinderen, bemiddelde senioren en traditionele huishoudens. Bij de yuppen hebben we de agenda vertaald in een draagbaar hand-computertje. De ouderen hebben een elektronische agenda in de keukentafel zitten en bij tweeverdieners zijn meerdere agenda's draadloos aan elkaar gekoppeld. En zo verschillen ook de toepassingen. Voor ouderen is er bijvoorbeeld een koppeling met een mantelzorger, een e-buddy, voor yuppen moet het apparaat zelfstandig binnen een uur een squashafpraak kunnen regelen en bij tweeverdieners stemt de agenda verschillende afspraken op elkaar af.

Media@Home had als uitgangspunt de gebruiker. Toch bleek in een bepaalde fase van het ontwerptraject dat het voor ons niet meer duidelijk was welke keuzes waarom gemaakt werden in het ontwerpproces. Sociale wetenschappers en technologische wetenschappers spreken elkaars taal onvoldoende om dit proces geheel transparant te kunnen maken.'

Bij *Media@Home* zijn de producten in gesimuleerde vorm getest, omdat de techniek nog niet ver genoeg is. Pas dan kunnen gebruikers een mening vormen over nieuwe technologie, omdat ze het dan zelf kunnen ervaren. 'De gebruikers waren heel enthousiast over de mogelijkheden van de pro-actieve agenda, maar ze hebben ook het idee dat zo'n agenda hun leven gaat overnemen. Daarom is het belangrijk om in het ontwerp te benadrukken dat jij zelf bepaalt welke opties erin zitten. Een tweede belangrijke voorwaarde voor de acceptatie is dat de techniek het ook altijd moet doen. Ontwerpers beloven wat dat betreft vaak te veel, waardoor technologieontwikkeling bestaat uit drie stappen vooruit en vijf stappen terug. Als techniek nog niet helemaal optimaal werkt, denken ontwerpers al gauw dat het wel goed komt. Ze vergeten daarbij dat de verwachting die ze bij gebruikers hebben gewekt, daarvoor omslaat in teleurstelling. En zulke teleurstellingen verminderen de acceptatie van nieuwe technologie. Je kunt het maatschappelijke acceptatieproces van technologie daarom vergelijken met het "temmen" van technologie. In navolging van de Britse mediahoogleraar Roger Silverstone noem ik dat de domesticatie van technologie. Als de domesticatie geslaagd

Sociale wetenschappers en technologische wetenschappers spreken elkaars taal onvoldoende om het ontwerpproces geheel transparant te kunnen maken

is, wordt de technologie vanzelfsprekend en niet meer als technisch gezien. Een mooie uitspraak van een van de Moerwijkers die dat treffend illustreert, is: "Met die pc kan ik niet omgaan, maar internet vind ik geweldig."

Sue-Yen Tjong Tjin Tai is redacteur van Facta.

Website TNO-STB:

* Digitaal Wonen Moerwijk: <http://www.stb.tno.nl/index.php?pointer=1-2-20-582-754-2935>

* *Rapport Digitaal Wonen Moerwijk* / Valerie Frissen, Desiree Hoving & Jo Pierson. - Delft : TNO-STB, maart 2004. - (TNO-rapport ; STB-04-07): <http://www.stb.tno.nl/site/uploads/STB-04-07.pdf>

* *Draaiboek Digitaal Wonen Moerwijk*: <http://www.stb.tno.nl/site/uploads/STB-04-24.pdf>

* *Media@Home*: <http://www.stb.tno.nl/index.php?pointer=1-2-20-582-754-837>

De zachte stem van de rede

Andries Hoogerwerf

Een mens moet niet slaan naar elk insect dat voorbijvliegt. Maar sommige bromvliegen gedragen zich zo hinderlijk dat zij een tik verdienen.

Tot de hinderlijke bromvliegen in de sociale wetenschappen behoren vakgenoten die op het werk van anderen een oppervlakkige en onjuiste label plakken. Een van de onjuiste labels waarmee bijvoorbeeld mijn werk van tijd tot tijd wordt gestereotypeerd is 'rationalistisch'. Onlangs hebben enkele mij bekende sociale wetenschappers daarvan in een kleine kring weer eens gretig gebruik gemaakt. Omdat zij er geen blijk van geven serieus van mijn werk kennis te hebben genomen, vat ik mijn ideeën over rationaliteit hier nog eens kort samen.

Voortbouwend op het onderscheid dat Max Weber maakte tussen doelrationeel en waardenrationeel handelen, kan men drie vormen van rationaliteit onderscheiden. Er is doelrationaliteit in termen van doeleinden en middelen. Er is waardenrationele rationaliteit in termen van waarden en normen. En er is causale rationaliteit in termen van oorzaken en gevolgen. Elk van deze drie vormen van rationaliteit kan zich voordoen in het denken, argumenteren en verder handelen.

Een omschrijving van beleid in termen van doeleinden en middelen opent, zoals de ontwikkeling van de beleidswetenschap heeft geleerd, goede perspectieven voor het opbouwen van een logisch samenhangend begrip-apparaat dat in de theorievorming, in het onderzoek en in de beleidspraktijk hanteerbaar is. Maar zowel in de beleidswetenschap als in de beleidspraktijk verdienen naast doeleinden en middelen uiteraard ook waarden, normen, emoties en tradities de aandacht, omdat ook deze het menselijk denken en handelen mede bepalen.

Het begrip redelijk of rationeel heb ik omschreven als: houdbaar beargumenteerd in termen van waarden en normen, van doeleinden en middelen of van oorzaken en gevolgen. Rationalisme daarentegen is een eenzijdige gerichtheid op het redelijke, een denkrichting die alleen aanvaardt wat met het verstand te begrijpen is.

Van die eenzijdigheid heeft geen sprake te zijn als iemand empirisch onderzoekt in hoeverre het er rond een beleid redelijk of rationeel aan toe gaat. De redelijkheid van een beleid wordt dan juist van een vraagteken voorzien en een onderzoek waard geacht. Evenmin heeft rationalisme aanwezig te zijn als een wetenschapper ernaar streeft de politiek meer redelijk te maken door goed doordachte adviezen uit te brengen over het redelijk ontwerpen, bepalen, uitvoeren en evalueren van een beleid. Zo'n streven om de zachte stem van de rede te laten horen, is wetenschappelijk legitiem en in een politieke cultuur vol irrationalisme allerm minst overbodig.

Tot zover enkele ideeën over rationaliteit die ik op vele plaatsen heb uiteengezet en uitgewerkt, onder meer in mijn *Politiek als evenwichtskunst*, 1995 en 2004. In het licht daarvan kan het verwijt van rationalisme aan mijn adres geen stand houden. Volstrekt ongegrond is ook de bewering dat ik geen aandacht zou tonen voor waarden, macht en interactieve processen. Aan elk van deze onderwerpen zijn in mijn publicaties honderden bladzijden gewijd.

Dat ik mij genoodzaakt heb gezien deze column aan dit onderwerp te wijden, vind ik treurig. Het gaat mij er niet alleen om een valse beeldvorming over mijn werk tegen te gaan.

Tegenover die valse beeldvorming staan voldoende blijken van positieve waardering van de zijde van mensen aan wier oordeel ik veel waarde hecht.

Het gaat mij hier vooral om een pleidooi voor een integer functioneren van het wetenschappelijk forum. Bij zo'n integer functioneren past geen achterklap. Daarbij past wel een openlijke en goed gefundeerde kritiek, met respect voor het werk van collega's en ook met bescheidenheid over de eigen prestaties.

Hen die het aangaat, hetzij organisatiesocioloog, politicologe of beoefenaar van een andere discipline, daag ik uit tot een publieke en schriftelijke discussie, zo mogelijk in *Facta*, over rationaliteit en rationalisme.

ICT en Samenleving

NVMC-netwerkbijeenkomst en NSV-Actualiteitencollege 2004

Woensdag 15 december 2004 – SISWO, Plantage Muidergracht 4, Amsterdam

Op 15 december 2004 organiseren de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV) en de Nederlandse Vereniging voor Maatschappij en Cultuurwetenschappen (NVMC) een bijeenkomst over het thema *ICT en Samenleving*. Nieuwe technologie beïnvloedt de manier waarop wij werken, communiceren en consumeren. De bestudering van deze invloed heeft een lange traditie in de sociale wetenschappen. Tijdens de bijeenkomst zullen vragen rond de opkomst van ICT beantwoord worden in het licht van klassieke problemen.

Het NSV-Actualiteitencollege is in het bijzonder bedoeld is voor enkele honderden leden die niet aan de universiteiten verbonden zijn. Tijdens deze bijeenkomsten kan men in één dagdeel kennis nemen van recente ontwikkelingen in de sociologie. Vanzelfsprekend zijn ook anderen – zowel leden als niet-leden van de NVMC- van harte welkom.

Het programma:

13.00 uur zaal open.

13.20 uur opening

13.30 uur inleiding – Jos de Haan (SCP, senior onderzoeker)

14.00 uur ICT en rationalisering – Stef Aupers (EUR, postdoc)

14.30 uur ICT en sociale ongelijkheid – Jan van Dijk (TU Twente, hoogleraar)

15.00 uur pauze

15.15 uur uitreiking tweejaarlijkse NVMC-dissertatieprijs.

15.30 uur ICT en identiteit – Valerie Frissen (TNO-STB, teamleider; EUR, bijz. hoogleraar)

16.00 uur ICT en sociale cohesie – Jan Steyaert (Fontys Hogescholen, lector; University of Bath, research fellow)

16.30 uur ICT en politiek – Arthur Edwards (EUR, docent)

17.00 uur borrel

Informatie: Jos de Haan (bestuurslid NSV); p/a SCP. Postbus 16164, 2500 BD Den Haag, e-mail: j.de.haan@scp.nl

Inschrijvingsvoorwaarden NSV Actualiteitencollege / NVMC netwerkbijeenkomst 'ICT en Samenleving':

- Inschrijving voor deelname aan het Actualiteitencollege/ Netwerkbijeenkomst geschiedt door ondertekening en inzending van dit formulier of het sturen van een e-mail met onderstaande gegevens naar L.Deelen@scp.nl. Door inzending van het formulier verplicht u zich tot betaling van het inschrijfgeld.
- Het verschuldigde bedrag (€10,00 voor NSV/NVMC leden, €15,00 voor niet-leden NSV/NVMC, €5,00 voor studenten) moet vóór 8 december 2004 zijn bijgeschreven op giro 237646 t.n.v. Penningmeester NVMC, Amsterdam, onder vermelding van uw naam en 'NSV-actualiteitencollege 2004'.
- Annulering van de inschrijving is niet mogelijk, maar u kunt wel een vervanger sturen.

Aan: Organisatie Actualiteitencollege NSV
tav. mw. Leonieke Deelen
Sociaal en Cultureel Planbureau
Postbus 16164
2500 BD Den Haag
L.Deelen@SCP.NL

Naam:

Functie:

student / Ja ☐ Nee ☐

Affiliatie:

Straat:

Postcode / plaats:

meldt zich aan voor deelname aan het NSV-actualiteitencollege / NVMC-netwerkbijeenkomst 'ICT en Samenleving', 15 december 2004 te Amsterdam. Het verschuldigde inschrijfgeld bedraagt:

☐ €10,00 (NSV/NVMC leden)

☐ €15,00 (niet-leden NSV/NVMC)

☐ € 5,00 (studenten)

en wordt overgemaakt op giro 237646 ten name van penningmeester NVMC, Amsterdam, onder vermelding van 'NSV-actualiteitencollege 2004' en de naam van de deelnemer.

Handtekening:

Een van de meest besproken onderwerpen in publieke debatten over genetica is waarschijnlijk de toepassing van genetische testen in verzekeringen. Dat is niet verwonderlijk. De verzekeringswereld is belangrijk voor ieder van ons. De vooruitgang van de voorspellende geneeskunde en in het bijzonder de genetica doen dan ook de nodige vragen rijzen. Zal genetische kennis sommige mensen onverzekerbaar maken en ontstaat er zo een 'genetische onderklasse'? Hoe zit het met de privacy? Moet het vragen naar genetische informatie niet wettelijk verboden worden? Verzekeraars op hun beurt stellen dat zo'n verbod noodlottig zou zijn voor hun branche. Zij moeten over dezelfde informatie kunnen beschikken als degenen die zich als klant aanmelden. Een verzekeraar die 'brandende huizen' verzekert, zal immers in korte tijd failliet gaan.

Genetische risicoselectie in

Ine Van Hoyweghen

Het debat over het gebruik van genetische testen door verzekeraars is nogal speculatief en abstract van aard. Discussies eindigen regelmatig in een patstelling waarin retorische slogans, zoals over een 'genetische onderklasse' en het verzekeren van 'brandende huizen' tegenover elkaar komen te staan. Wat daarbij opvalt is dat vele elementen – van de zogenaamde verzekeringslogica, de marktwetten tot de 'wet van de grote getallen' – worden voorgesteld als onwrikbare feiten, als abstracte economische en statistische wetmatigheden. Zulke abstracties dragen niet altijd bij aan een oplossing voor deze dilemma's.

In een poging nieuwe ingangen te vinden, besloot ik daarom onderzoek te verrichten vanuit een empirisch-sociologische invalshoek, waarbij de verzekeringswereld van binnenuit is bestudeerd.

Centraal daarbij stond het werk dat verzekeraars verrichten om tot risico-inschattingen van polisaanvragers te komen. Hoe doen zij dit? Hoe worden de criteria voor 'normale' of 'abnormale' risico's gedefinieerd? Welke overwegingen en technieken worden daarbij gebruikt? En wat zijn de gevolgen voor verzekeraarbaarheid en, meer in algemene zin, voor onze maatschappelijke orde?

Een lange reis

Na vier jaar onderzoek spreek ik in mijn proefschrift over een lange reis doorheen de verzekeringswereld. De reismetafoor

heb ik gebruikt om de nadruk te leggen op het proceskarakter van mijn onderzoek, met inbegrip van de verkenning van het verzekeringslandschap, de gevolgde paden, de ontmoetingen en de verschillende onzekerheden die dit traject hebben begeleid.

Ik ging dus niet met de touroperator de bus in naar een vaste bestemming, waarvan ik de brochures op voorhand al mooi had bestudeerd, maar vertrok 'op mezelf', al liftend met de rugzak en met het nodige zakgeld van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek. Het was dan ook onvoorspelbaar waar ik aan zou komen en wat ik aan ervaringen op zou doen. Met niet al te veel bagage, een kleine rugzak met een aantal instrumenten om het reizen te vergemakkelijken, zoals mijn bandrecorder en mijn laptop. En tijdens de reis had ik geen kaart voorhanden, maar maakte ik gebruik van inzichten van de wereld zelf, zoals richtingaanwijzers die ik op m'n weg vond of lokale bewoners die mij tips gaven. Parallel aan de centrale gerichtheid binnen mijn studie, namelijk het traceren van het assemblagewerk van verzekeraars, wil ik hiermee dus mijn eigen assemblagewerk van het onderzoek aanduiden.

Internationale debatten

Een eerste deel van het reistraject bestond uit een verkenning van de internationale debatten in de verzekeringswereld over omgang met genetische risico's.

Hoewel geen sprake van een strikt lineaire trend, is er wel sprake van een verschuiving. Beschouwden verzekeraars pro-

Ine Van Hoyweghen

Geboren te Brugge, 18 oktober 1976

Proefschrift:

Making Risks : Travels in Life Insurance and Genetics. – KULeuven : Departement Sociologie

Promotie:

Leuven, 19 mei 2004

promotor: Prof. Dr. R. Schepers
(KULeuven)

copromotor: Prof. Dr. K. Horstman
(Universiteit Maastricht)

de verzekeringswereld

blemen rond genetica eerst niet als hún probleem, vandaag de dag zien we meer een pro-actieve benadering naar het onderwerp toe. Dat betekent dat verzekeraars zelfregulerend op zoek gaan naar oplossingen voor genetica via het aanwenden van technische, actuariële expertise. Toch zijn de problemen daarmee niet direct van de baan. Behalve een gebrek aan actuariële modellen en genetische statistieken, blijkt immers dat de verzekeringswereld rond dit onderwerp verdeeld is. Met name diegenen die net aangesteld worden als de 'probleemfixers', de actuarissen, zien de beperkingen van een actuariële aanpak. Zij roepen op tot een politiek-normatief debat, waarin het soort van verzekeringsmarkt, de vormen van bedrijfsbeleid en keuringsstrategieën en de effecten hiervan op verzekeraarbaarheid ter discussie staan.

Veldwerk

Deze problematiek is dan verder uitgewerkt in het tweede deel van mijn reistraject: het veldwerk uitgevoerd op de afdeling 'medische acceptatie' van twee Belgische verzekeringsmaatschappijen en materiaal afkomstig van andere relevante sites. Aan de hand van een concreet risicotraject – van de verzekeringsaanvraag tot het uiteindelijke risico-oordeel ('aanvaard', 'geweigerd', 'aanvaard met verhoogde premie') – licht ik toe hoe verzekeringsrisico's door een combinatie van overwegingen, compromissen en elementen worden vastgelegd. Naast het oordeel van de medisch adviseurs en acceptanten van de afdeling 'medische acceptatie' worden risico's grotendeels

bepaald door het specifieke bedrijfsbeleid, dat primair door marketingaspecten en financiële en administratieve overwegingen wordt geschraagd. Ook internationale verzekeringsstatistieken, die ten dele het resultaat zijn van risicoclassificaties en epidemiologisch onderzoek uit het verleden en innovaties bij herverzekeraars, zijn van invloed op de risicoselectie. Voorts kunnen de algemene verzekeringsmarkt en juridische regulering deze risicoselectieprocessen beïnvloeden. Deze verschillende elementen, inclusief hun onderlinge spanningen en tegenstrijdigheden, drukken hun stempel op de medische keuringspraktijk en de speelruimte voor verandering.

Burgerschap

Elke minimale verandering binnen deze constellatie van overwegingen en technologieën heeft dan ook concrete effecten op de verzekeraarbaarheid van mensen. Verzekeraarbaarheid is geen vaststaand gegeven – sommige mensen worden onverzekerbaar gemaakt. De gebezigde verzekeringspraktijk heeft echter niet enkel gevolgen voor de individuele aanvrager, maar ook maatschappelijke gevolgen. Door bepaalde onderscheidingen te benadrukken in de criteria voor verzekeraarbaarheid dragen verzekeraars immers bij aan normen voor burgerschap in de samenleving, wie lid mag zijn van de verzekeringsgroep. Zo draagt zij bij aan de opbouw van onze sociale orde, fungeert zij als een coproducent ervan. Op deze wijze is de classificatie van verzekeraars bovendien impliciet van invloed op de beeldvorming rond gezondheid en de toedeling van verantwoorde-

lijkheden op dit gebied tussen mensen onderling. Immers, wie door verzekeraars als 'abnormaal' risico wordt gedefinieerd, dient zelf financiële verantwoordelijkheid voor zijn risico te nemen.

In dezelfde lijn laat ik zien dat de introductie van voorspellende geneeskunde (i.c. genetica, leefstijl) in verzekeringen bijdraagt tot een op normatieve gezondheidsnoties gebaseerd concept van burgerschap. Er valt tegenwoordig een toenemende aandacht voor leefstijl als veronderstelde bepalende factor voor risico's te constateren. Wie een bewijs van 'goed gedrag' met betrekking tot zijn gezondheid kan voorleggen aan de verzekeraar, zal hiervoor beloond worden. Wie zijn billen brandt, moet daarentegen op de blaren zitten (dat is: een hogere premie betalen). De rol van genetische factoren in de verzekeringsindustrie zal dan ook eerst op een verdere nadruk van zulke leefstijlaspecten gericht zijn.

Leerprocessen

En op die manier beland ik aan het einde van mijn reis. Een reis behelst altijd nieuwe ervaringen en leermomenten, idealiter zowel voor de reiziger als voor de bewoners van het landschap dat wordt bereisd. Wat kan de hier afgelegde reis bijdragen aan de onderzochte wereld? Wie risicoselectie als constructiearbeid ziet, creëert ruimte voor onderhandeling, opening en zodoende het stimuleren van leerprocessen. Dit is

De introductie van voorspellende geneeskunde in verzekeringen draagt bij tot een op normatieve gezondheidsnoties gebaseerd concept van burgerschap

een manier om samen met de betrokkenen bij te dragen aan innovatie- en experimenteerprocessen ten aanzien van het omgaan met de dilemma's rond verzekeraarbaarheid van mensen. In die zin is mijn reis bedoeld als een poging tot vergroting van geestelijke en praktische ruimte: het demonstreert dat het mogelijk is om in de schijnbaar volslagen autonome wereld van verzekeringslogica en statistiek de ogenschijnlijke kloof te overbruggen tussen bedrijfs- en maatschappelijke belangen.

Natuurlijk heb ook ik als reiziger bijgeleerd. Niet alleen wat mijn kennis van verzekeringen en genetica betreft, maar vooral als een leerschool in het reizen zelf, het proces van onderzoek. Geen eenduidige opgave, met onvoorspelbare afloop en vele omzwervingen, van verzekeringshandboeken, geneticaconferenties, mortaliteitsdatabanken, bedrijfsrecepties tot medische sociologie, STS en economische sociologie. Een avontuurlijke periode dus, dat zeker, waarbij ik gelukkig steeds kon rekenen op de steun van het thuisfront, waaronder mijn twee promotoren. Maar net dat onvoorspelbare, dat ontdekken, maakt onderzoek doen voor mij interessant en aantrekkelijk. Momenteel zet ik mijn reis daarom verder met een project rond genetica en verzekeringen aan de Universiteit van Maastricht, met nieuwe expedities op til naar de herverzekeraars en exploraties in Nederland, Engeland en Duitsland. En zo blijft onderzoek altijd een beetje reizen...

Foto's: Sacha Ruland

Promotiegeheimen

Patrick Stouthuysen

Het was een uitzonderlijk goed jaar voor onze vakgroep. We hebben niet minder dan zeven proefschriften afgeleverd. Als voorzitter van de promotiecommissie of als promotor was ik er ook elke keer bij. Dat maakt dat ik heel wat heb opgestoken over heel uiteenlopende onderwerpen. En dat ik ook een en ander over promoties heb geleerd.

Onze promovendi vormden een bont gezelschap. De oudste was zeventig en kon terugblikken op een lange carrière in de lokale politiek. De jongste was zesentwintig en heeft het inmiddels in haar land tot staatssecretaris geschopt. Stuk voor stuk waren ze expert op hun terrein. Ze hadden over hun onderwerp gepubliceerd en op conferenties papers gepresenteerd. En toch werden ze, naarmate de datum van de promotie naderde, bloednervens telkens ze aan dat laatste grote examen dachten.

Uiteindelijk viel het allemaal best mee. Meer zelfs, de meesten vonden na afloop dat ze een beetje op hun honger waren gebleven. Ze hadden de antwoorden op veel moeilijker vragen ingeoefend. Ze vonden dat ze het zichzelf een stuk lastiger hadden kunnen maken. Dat viel me telkens weer op: promovendi hebben de neiging hun jury te overschatten. En dat hoeft niet: als je vier jaar op een onderwerp hebt gestudeerd, is er vermoedelijk geen tegenwerping die je zelf al niet een keer hebt bedacht en, belangrijker, is er niemand die zoveel van je onderwerp afweet als jij.

Juryleden zijn, het zal sommige doctorendi verbazen, ook maar mensen. Je kan ervan op aan dat als een bepaalde passage in je proefschrift verkeerd kan worden begrepen, dat effectief ook zal gebeuren. En ook al leg je in je inleiding heel nadrukkelijk uit waarom een bepaalde aanpak gewoon onmogelijk was, dan zal toch minstens één lezer betreuren dat je die aanpak niet hebt gevolgd. Dat hoort er blijkbaar bij.

Wat me in dit verband wel opviel, is dat in de meer gevestigde deelgebieden van het vak een grotere ruimdenkendheid bestaat. Als je een proefschrift maakt over een onderwerp met een zekere traditie, dan begrijpen de juryleden ook wel dat je onmogelijk alles kan lezen en dat je keuzes moet maken om greep te houden op de materie. Juryleden waarderen dan wel dat je je eigen gang gaat.

In de nieuwere deelgebieden ligt het allemaal veel gevoeliger. Het gaat in regel om kleinere onderzoeksgemeenschappen met alle problemen van dien: sociale controle, conformisme, groepsdwang. Je wordt geacht die auteurs te citeren die dat seizoen in de mode zijn en de juiste dingen te zeggen over die benadering die op het laatste congres zoveel bijval genoot. Als je dat niet doet dreigt excommunicatie. Wetenschappelijke vernieuwers kunnen behoorlijk behoudsgezind zijn.

Er bestaat, merk je telkens weer, ook niet zoveel solidariteit tussen pioniers. Omdat iedereen nog bezig is zijn of haar terrein af te bakenen, beschouwen ze elkaar toch een beetje als mogelijke concurrenten. Of ze voelen de aandrang om de buitenwereld te tonen dat hun nieuwe specialisme wel heel erg belangrijk is en leggen de promovendus het vuur aan de schenen

om dat te bewijzen. Dat is, zacht gezegd, niet leuk.

In het algemeen kan het trouwens geen kwaad als je als jurylid enige bescheidenheid aan de dag legt. Als je als jurylid gevraagd wordt, heb je meestal al wel een zekere status in het vak. Die moet je dus niet meer bevestigen. Er zijn heel veel gelegenheden waar je je met de vakgenoten kan meten. Dus doe je dat best niet bij andermans promotie. We worden ingehuurd om een proefschrift te beoordelen, niet om te laten horen hoe slim we wel niet zijn. Dat weten de mensen al, anders hadden ze ons niet gevraagd.

Ik heb overigens nog iets geleerd dat ik toekomstige promovendi zeker niet mag onthouden. Onderschat het belang niet van wat er na de promotie volgt. Als we het op de vakgroep over die voorbije zeven promoties hebben, dan gaat het vrijwel nooit nog over wat er die dag is gezegd. Maar we weten nog precies op welke hapjes we werden getrakteerd en hoe gezellig het was. Een promotie is zoveel leuker als het allemaal wat om het lijf heeft. En daar heb je geen toga's of rare hoedjes voor nodig. Met een goed feest kom je al een heel eind in de buurt.

Echtscheiding en de kinderen

Tamar Fischer zet veronderstellingen op losse schroeven

Marije Schoonen

Tamar Fischer (Rotterdam, 13 november 1973) studeerde sociologie in Utrecht en promoveerde in september van dit jaar aan de Radboud Universiteit Nijmegen op een proefschrift over de gevolgen van ouderlijke echtscheiding voor de kinderen. Zij is als onderzoeker verbonden aan het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) in Den Haag, waar ze werkt aan een internationaal onderzoek naar de oorzaken van echtscheiding. Haar werkplek is bijna net zo statig als het gebouw dat de voorkant van haar spraakmakende dissertatie siert. Daarop prijkt een imposante voorgevel, getrouwd door een schreeuwende mensenkop, aan weerszijden geflankeerd door twee gelaten ogende gezichten die zich afwenden naar de verste hoek.

Kinderen die leren
hoe ze zich moeten
gedragen en een
goede algemene
ontwikkeling
hebben, doen het
beter op school

Foto's: Wim de Jonge

'Scheiden voor de kinderen' zou het credo wellicht moeten luiden in plaats van 'bij elkaar blijven voor de kinderen'. Zou je dat mogen concluderen op basis van de bevindingen van sociologe Tamar Fischer? Haar detaillistische toelichting tijdens ons gesprek laat geen ruimte voor deze boude formulering. Maar haar proefschrift over ouderlijke echtscheiding zet hoe dan ook enkele algemene veronderstellingen op losse schroeven. Met haar opmerkelijke conclusies haalde ze de landelijke

dagbladen. Een van haar stellingen luidt dat het voor kinderen nadeliger is om ouders te hebben met ernstige conflicten dan om een echtscheiding mee te maken. Het is bovendien wellicht beter om een echtscheiding uit te stellen tot de kinderen ten minste 15 zijn. Want Fischer concludeert eveneens dat kinderen die tussen hun 11^e en 14^e levensjaar een ouderlijke echtscheiding meemaken, gemiddeld bijna een jaar minder onderwijs volgen dan kinderen van wie de ouders bij elkaar

Hoogleraar sociologie Matthijs Kalmijn overhandigt de bul

blijven tot minstens hun 15^e. Met een andere bevinding haalde Fischer zich de Dwaze Vaders op de hals. Kinderen die hun vader na de scheiding veel of regelmatig zien, blijken het op school namelijk niet beter te doen dan kinderen die hun vader nauwelijks of niet zien.

Uitkomsten van kinderen

Huwelijksproblemen en echtscheiding zijn van alle tijden, maar echtscheiding laat zich pas de laatste decennia goed onderzoeken. Van de kinderen van ouders die begin jaren zeventig getrouwd zijn, heeft 17 procent zijn of haar ouders zien scheiden. Hoewel echtscheiding een alledaags fenomeen is, is het op grote schaal onderzoek doen naar echtscheiding een 'vrij technisch verhaal', aldus Fischer. Goed onderzoek begint met de juiste gegevens. Fischer: 'Voor mijn onderzoek maak ik gebruik van twee omvangrijke databestanden: de *Familie-enquêtes Nederlandse bevolking 1998 en 2000* en het survey *Scheiding in Nederland 1998*. *Scheiding in Nederland* is een aandachtsgebied geweest bij NWO en de gegevens voor het survey *Scheiding in Nederland* zijn verzameld met het oog op verschillende onderzoeken over scheiding en kinderen. In deze streekproef hebben we expres een oververtegenwoordiging van gescheiden gezinnen genomen. Het voordeel daarvan is dat je grotere aantallen hebt. In oudere databestanden zitten vaak zo weinig gescheiden gezinnen dat je daar geen behoorlijke conclusies aan kunt verbinden. Bovendien is er in de jaren zeventig die sterke stijging van echtscheiding geweest. De gegevens gaan terug tot begin jaren vijftig. Er vallen mensen onder die nog maar een jaar gescheiden waren, maar ook die al dertig jaar gescheiden waren.'

Fischer is de eerste in Nederland die deze data expliciet heeft gebruikt om de gevolgen van echtscheiding voor de kinderen in kaart te brengen. Fischer: 'Mijn afstudeerscriptie ging over onderwijsloopbanen, dus ik was eigenlijk al bezig met uitkomsten van kinderen en hoe ze beïnvloed worden door het gezin waar ze vandaan komen. Het uitgangspunt van dit onderzoek was om zowel korte- als langetermijneffecten van echtscheiding te meten. Bij de analyse van de *Familie-enquêtes* worden de respondenten als kinderen beschouwd. Met als gevolg dat we minder informatie hebben over het ouderlijk gezin; we

weten dus bijvoorbeeld niet of er ouderlijke conflicten waren. We weten wel meer over het schoolverloop van de kinderen. In het survey *Scheiding in Nederland* is juist weer uitgebreider aan de ouders gevraagd naar hulpbronnen en conflicten in de situatie voor en na een eventuele scheiding. De databanken vullen elkaar dus goed aan.'

Ouderlijke hulpbronnen

Bij de interpretatie van de gegevens houdt Fischer rekening met de aanwezigheid van ouderlijke hulpbronnen en de mate van ouderlijk conflict. 'De hulpbronnentheorie is een standaardtheorie in de sociologie die het belang benadrukt van hulpbronnen voor de levensloop van mensen. De achterliggende gedachte is dat mensen het verder schoppen als ze meer hulpbronnen tot hun beschikking hebben. De theorie leent zich bij uitstek voor een onderzoek naar echtscheiding. Hulpbronnen hebben een invloed op de kans dat een huwelijk eindigt. En een echtscheiding beïnvloedt de beschikbaarheid van hulpbronnen voor het kind. Ten slotte beïnvloedt de aanwezigheid van hulpbronnen de grootte van het echtscheidingseffect.'

In haar onderzoek maakte Fischer een onderscheid tussen culturele en financiële hulpbronnen. Financiële hulpbronnen werden gemeten aan de hand van meerdere indicatoren, zoals de beroepsstatus van de ouders. Men zou verwachten dat de beschikbaarheid van financiële hulpbronnen zich makkelijk laat meten. 'Ja, maar het probleem is dat inkomen zich moeilijk retrospectief na laat vragen. Om nu nog eens te bedenken wat je twintig jaar geleden verdiende... Daarom hebben we de beroepsstatus van de ouders als belangrijkste graadmeter genomen. Verder hebben we gekeken naar financiële problemen in de situatie voor de scheiding. Ook hebben we meegegenomen hoe oud de moeder was bij de geboorte van het eerste kind. Dat zegt immers iets over de reserves die het gezin heeft

Er wordt gedacht dat wetgeving en sociale politiek veel invloed hebben op het gedrag van mensen, maar dat is nog maar de vraag

kunnen opbouwen voor de kinderen geboren werden en of de moeder zelf al heeft kunnen werken aan een beroepsloopbaan. Daarnaast hebben we gekeken naar woonomstandigheden en of de ouders werk hadden of niet.'

Om de waarde van culturele hulpbronnen te bepalen, hanteerde zij het opleidingsniveau van de ouders als uitgangspunt. 'Wat culturele hulpbronnen betreft bouw ik voort op het werk van Bourdieu. Met het idee dat je het verder schopt,

als je thuis de heersende cultuur van een maatschappij goed meekrijgt. Kinderen die leren hoe ze zich moeten gedragen en een goede algemene ontwikkeling hebben, doen het beter op school. We hebben voor het meten van culturele hulpbronnen het opleidingsniveau als uitgangspunt gehanteerd, omdat we dat beschouwen als een goede indicator van wat het kind meekrijgt van thuis.'

Supervrouw

Een van de conclusies die in de media breed werd uitgemeten is dat vooral de hulpbronnen van de moeder belangrijk zijn. Dat gaf in *Trouw* de aanleiding tot de gechargeerde kop 'Zonder vader kan het ook'. Sigmund van *de Volkskrant* had naar aanleiding van Fischers bevinding een onderonsje met een 'supervrouw'. 'Ik vond dat wel grappig. Ja, als we allemaal supervrouw waren, dan zou alles wel goed komen. Maar mijn interpretatie gaat zover niet. Uit mijn onderzoek blijkt dat de hulpbronnen van de vader en de moeder op een verschillende manier invloed hebben op het echtscheidingseffect. Ervan uitgaande dat de kinderen bij de moeder blijven, blijkt dat de schoolloopbaan van kinderen die hoogopgeleide moeders hebben, nauwelijks negatief beïnvloed wordt door een echtscheiding. Het gaat mij om het potentieel van de moeder. Als zij lang gewerkt heeft en meer menselijk en sociaal kapitaal heeft opgebouwd, ligt ze beter in de arbeidsmarkt en kan zo'n moeder het thuis ook beter regelen. De kranten komen op basis daarvan tot zo'n populaire zin als "de moeder moet blijven werken". Kinderen die juist hoogopgeleide vaders hebben met veel financiële hulpbronnen, lijden een extra groot verlies omdat de vader uit het gezin verdwijnt.'

Een van de conclusies van Fischers onderzoek is echter dat conflicten zeker zoveel invloed hebben. 'Je kunt zelfs concluderen dat veel conflict slechter is dan echtscheiding. Als een kind veel ruzie meemaakt maar geen echtscheiding, zal het kind minder goed presteren dan wanneer een kind weinig ruzie meemaakt maar wel een echtscheiding.' Toch bleek de hoeveelheid ruzie na de echtscheiding nagenoeg niet van invloed op de gedragsproblemen en het opleidingsniveau van de kinderen. Is dat niet in tegenspraak met de constatering dat conflict van groot belang is? Fischer: 'Dat klinkt vreemd, maar ik kan die conclusie wel toelichten. In veel onderzoek wordt alleen gekeken naar de invloed van conflict na de echtscheiding. Maar daar is natuurlijk al het een en ander aan voorafgegaan. Ik heb nu in één model de conflicten van voor en na de scheiding meegenomen. Dan blijkt dat vooral het conflict voor de echtscheiding belangrijk is. Maar een harde conclusie

blijft lastig, want die twee correleren weer heel sterk en de manier waarop de twee zijn gemeten, speelt ook een rol.' Een andere opvallende conclusie was dat de mate van contact tussen vader en kind geen invloed heeft op het schoolsucces van het kind. Fischer: 'Dat was voor mij inderdaad een verrassende uitkomst. Uit eerder onderzoek was al bekend geworden dat de mate van contact tussen het kind en de uitwonende vader geen invloed heeft op de uitkomst van het kind. Dan ligt de suggestie voor de hand dat de kwaliteit van het contact doorslaggevend is. Zo kwam de vraag naar boven of het hiervoor uitmaakt of er veel of weinig ruzie tussen de ouders was. Maar ook als er na de scheiding weinig ruzie tussen de ouders is, hebben kinderen die veel contact met de vader hebben, niet meer succes op school.'

Schijnverbanden

Uniek aan Fischers onderzoek is dat ze expliciet rekening heeft gehouden met de situatie voorafgaand aan de echtscheiding. Onderdrukte verbanden en schijnverbanden probeert ze hiermee te voorkomen. Hoe kun je de dingen zo meten dat je de oorzakelijke volgorde uit elkaar kunt halen? 'Dat is inderdaad de eerste vraag die je moet stellen. Je vindt wel scheidings-

effecten, maar als je nou kijkt naar wat er al mis was, en daarvoor controleert of corrigeert, wat blijft er dan aan scheidingseffect over? Een hoger opleidingsniveau verhoogt bijvoorbeeld de kans op scheiding, maar heeft een positief effect op de uitkomsten van de kinderen.'

Opleidingsniveau is iets dat redelijk vaststaat en is makkelijk na te vragen. Maar bij conflictsituaties ligt dat al veel moeilijker. 'Ja, zeker omdat het hier gaat om een retrospectieve meting. Dan moet je je afvragen hoe dat je bevindingen systematisch kan hebben verstoord. Als mensen sociaal wenselijk antwoorden, maar ze doen dat allemaal, maakt dat voor het effect, voor het verschil tussen twee groepen, weer niet uit. Maar als alleen maar mensen die gescheiden zijn heel negatief over hun ex-partner praten, krijg je wel een vertekening. We hebben daar rekening mee proberen te houden door te vragen naar conflicten vroeg in het huwelijk. We hebben ook gecheckt of het conflicteffect groter is bij gescheiden gezinnen in vergelijking met gezinnen die uiteindelijk niet zijn gaan scheiden. En dan zie je dat het effect bij beide gezinnen even groot is. Dat wijst er weer op dat de vertekening wel mee valt, maar je moet het altijd in je achterhoofd houden.'

Ook in een ander opzicht is Fischers onderzoek vernieuwend. Ze hanteert namelijk verschillende uitkomstvariabelen. Behalve naar opleidingsniveau kijkt ze onder meer naar gedragsproblemen, de leeftijd waarop kinderen het ouderlijk huis verlaten, de leeftijd waarop zij voor het eerst samenwonen, en de eigen scheidingskans van het kind. Maar het zoeken naar de juiste verklaring blijft een heikel punt: 'Je zou kunnen redeneren dat als een kind het beter heeft, het langer thuis blijft wonen. Maar er zijn ook weer hypothesen die daar tegenin gaan. Veel hulpbronnen kunnen een kind ook weer stimuleren, om zelf een kamer te vinden bijvoorbeeld. Bovendien is het probleem met zo'n onderzoek dat je altijd kijkt naar hoe de effecten in een totale groep uitpakken. Aparte conclusies voor eenoudergezinnen met vaders hebben we bijvoorbeeld simpelweg niet kunnen trekken. Bovendien is dat waarschijnlijk weer een aparte groep, waarvan het of heel slecht met de moeders gaat, met als gevolg een heel negatieve selectie, of vaders die heel betrokken zijn geweest bij de opvoeding, met een heel positieve selectie als gevolg. Misschien dat het in de toekomst kan. Want de trend lijkt te zijn dat er meer kinderen bij de vader gaan wonen. Die kinderen zijn echter nog te jong om de effecten te meten. Bovendien dient met een sterke toename van ongehuwd samenwonenden het volgende probleem in de registratie zich alweer aan.'

De Grote Leugen

Voorlopig moet Fischer de zogenaamde kinduitkomsten weer even loslaten. Haar nieuwe onderzoek staat in het teken van de invloed van de nationale context op echtscheidingskansen. Tot nu toe werden oorzaken voor verschillen in echtscheidingskansen vooral onderzocht op individueel niveau. 'Ik wil kijken of het land en tijdperk waarin mensen leven, invloed hebben op hun echtscheidingskansen. In Amerika wordt bijvoorbeeld veel meer gescheiden dan in Nederland. In hoeverre spelen economische aspecten, zoals de mate van werkloosheid en economische ontwikkeling, en culturele factoren, zoals kerkelijkheid en moraal, daarbij een rol? De rechtspraak is bovendien een factor van belang. In veel landen is scheiden zonder al te veel omhaal pas recentelijk toegestaan. Ook in Nederland werd voor de echtscheidingswet van 1971 vaak de zogenaamde Grote Leugen gebruikt om te kunnen scheiden.

Voor die tijd waren er slechts een aantal redenen op grond waarvan je kon scheiden, zoals bewijs van overspel of ernstige mishandeling.'

Ook hier is het weer zaak om oorzaak en gevolg te scheiden. In hoeverre is de grote toename van echtscheiding in de jaren zeventig een direct gevolg van het veranderen van de wet of van de tijdsgeest? Het is een van de kwesties die in Fischers onderzoek aan de orde komt. 'Er wordt gedacht dat wetgeving en sociale politiek veel invloed hebben op het gedrag van mensen, maar dat is nog maar de vraag. Het is van groot belang voor beleidsmakers om te weten in hoeverre we gedrag kunnen beïnvloeden en in hoeverre het omkeerbaar is door bijvoorbeeld het veranderen of terugdraaien van een wet. De tijdsgeest kun je meten door te vragen naar meningen en cul-

Ook als er na de scheiding weinig ruzie tussen de ouders is, hebben kinderen die veel contact met de vader hebben, niet meer succes op school

turele waarden van mensen. Een vergelijkend internationaal onderzoek leent zich hiervoor.'

Voor de keuze van landen is Fischer afhankelijk van goed vergelijkbare databestanden. 'Tot nu toe heb ik de beschikking over toereikende individuenbestanden van 23 landen in Europa, Amerika en Oceanië. Daarnaast verzamel ik informatie over de landen zelf, waaronder de hoogte van de lonen en de werkloosheidspercentages. Verder onderzoek ik per land de politiek ten aanzien van gezinnen, bijvoorbeeld op het gebied van kinderbijslag, zwangerschapverlof en bijstandsuitkeringen. In Amerika is bijvoorbeeld al geruime tijd een discussie gaande over de vraag of het bijstandssysteem mensen motiveert om sneller te scheiden. Alleenstaande moeders kunnen daar namelijk gemakkelijker aan een uitkering komen dan tweeoudergezinnen. In hoeverre heeft bijstand de mogelijkheid geschapen om te scheiden, en is er een drempelwaarde? Het is bijvoorbeeld nog maar de vraag of een verhoging van de bijstand effect heeft op de mate van echtscheiding.' En dat is precies wat Tamar Fischer persoonlijk het meest boeit: het bestuderen van concrete uitkomsten in levensloop en gedrag.

Marije Schoonen is antropoloog en tekstschrijver

Tamar Fischer - *Parental Divorce, Conflict, and Resources : The Effects on Children's Behavior Problems, Socioeconomic Attainment, and Transitions in the Demographic Career.* - Nijmegen : [s.n.], 2004. - (ICS dissertation series ; 105)

Zie voor het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut: <http://www.nidi.nl>

MOET SOCIOLOGIE IETS MET JE DOEN?

Henk de Vos

Wat betekent het om sociologie te studeren of gestudeerd te hebben? En wat zou het moeten betekenen? Moet sociologie iets met je doen? De aanleiding tot het stellen van deze vragen is een discussie die tussen studenten ontstond die het vak 'Prosociaal Gedrag' volgden dat ik verzorg als onderdeel van de Masteropleiding sociologie in Groningen. Aan het begin van het eerste college vroeg ik hun een vragenlijst in te vullen. Die was bedoeld om na te gaan wat voor inzichten ze hadden over enkele kwesties die later aan de orde zouden komen. Een achterliggende didactische gedachte was dat je nieuwe inzichten beter leert als je die kunt verbinden met inzichten die je al hebt en dat die verbinding beter lukt als die bestaande inzichten eerst worden geactiveerd. Ik noem drie vragen die beantwoord moesten worden: (1) Vind je dat je jezelf eigenlijk méér prosociaal zou moeten gedragen dan je nu doet? Of juist minder? Of gedraag je je juist precies zo prosociaal als jezelf vindt dat goed is? (2) Vind je dat er in de maatschappij voldoende prosociaal gedrag is? Of te weinig? Of te veel? (3) Gedraag jij je méér prosociaal dan anderen waarmee je in je dagelijks leven te maken hebt? Of juist minder? Of precies evenveel? Mede naar aanleiding van deze vragen ontstond er een discussie op het *Discussion Board* van de webpagina van het vak. Een andere aanleiding was een hoofdstuk uit het SCP-rapport *Trends in de tijd*, dat tot de tentamenliteratuur behoorde en dat aanwijzingen bevat dat de deelname aan vrijwilligerswerk en

informele hulpverlening sinds 1995 afneemt. Waarschijnlijk is dat de studenten dit rapport niet kenden op het moment dat ze de vragenlijst invulden. Ik citeer een stukje uit een bijdrage aan de discussie: 'Als deze jongere generaties van hun ouders minder prosociaal gedrag leren dan is het ook logisch dat dit af neemt. (En die kinderen weten ook niet beter).... Als je het begrip prosociaal gedrag niet kent en je niet echt bewust bent hiervan hoe moet je dan weten dat er een probleem hiermee kan zijn. Als ik deze studie niet had gedaan, wist ik hier ook niks van en had ik het ook niet in deze termen kunnen benoemen.' Een andere student reageerde hierop met: 'Moet ik hieruit concluderen dat de oplossing voor het ... probleem ... is dat iedereen maar sociologie moet gaan studeren?' Goede vraag! Is sociologie gewoon een vak waar je je brood mee kunt verdienen, zoals met willekeurig elk ander vak? Is het een pakket vak-kennis en ambachtelijke vaardigheden dat je gewoon toevoegt aan wat je al wist en wat aan je overige inzichten niets verandert? Of doet sociologie iets met je? En als het dat niet doet, is dat dan verkeerd? En zou eigenlijk iedereen zoiets als een studie sociologie moeten ondergaan? Dat althans sommige studenten de ervaring hebben dat sociologie iets met hen doet, blijkt bijvoorbeeld uit het volgende antwoord op de vraag of je je meer of minder of evenveel prosociaal gedraagt dan anderen: 'Meer, vooral door sociologie ben je je er meer van bewust.'

Zou het zo zijn dat het studeren van sociologie het prosociale gedrag bevordert? Voor zover ik weet is dat nog nooit onderzocht. Wel ken ik onderzoek dat erop wijst dat de studie economie mensen cynischer en zelfzuchtiger maakt. Dit maakt het waarschijnlijk dat sociologie ook een effect heeft, maar hopelijk in tegengestelde richting. En het doet je betreuren dat zoveel meer jongeren kiezen voor economie dan voor sociologie. Even aangenomen dat beide effecten bestaan, hoe zouden we dit verschijnsel kunnen verklaren? Ik denk dat het eraan ligt dat de maatschappij te ingewikkeld is. Dat klinkt als een dooddoener, maar wat meer uitleg neemt misschien die klank weg. Je zou kunnen zeggen dat onze maatschappij weliswaar *door* mensen gemaakt is, maar dat je je kunt afvragen of hij nog wel *voor* mensen is. Dat hij door mensen gemaakt is, staat wat mij betreft vast. Ik ken wel de opvatting dat de maatschappij niet maakbaar zou zijn. En dat het geloof in die maakbaarheid een illusie was van de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Maar dat is een ander punt. Dat de maatschappij gemaakt wordt, wil niet zeggen dat hij maakbaar is in die zin dat er ook altijd uitkomt wat je van tevoren bedoeld had. Maar ook de onvoorziene gevolgen zijn gevolgen van je ingrepen, dus gemaakt. Die stelling van de onmaakbaarheid wordt nog te vaak als een diep inzicht beschouwd, waarmee je je op een chique manier aan je maatschappelijke verantwoordelijkheid kunt onttrekken.

De vraag of de maatschappij er nog wel voor mensen is, is de vraag of hij zo ingewikkeld geworden is dat mensen er niet goed meer hun weg in kunnen vinden. En de achtergrond ervan is dat de menselijke sociale natuur niet onbeperkt flexibel is. Of anders gezegd, dat er een menselijke sociale natuur bestaat, met mogelijkheden om van alles te leren, maar ook met beperkingen. Mijn eigen invulling van die sociale natuur is dat mensen 'gemeenschapsdieren' zijn. Ze zijn erop voorbereid om in een gemeenschap te functioneren, met alles

wat daarbij hoort: voldoende pro-sociaal gedrag, maar ook voldoende bereidheid om er wat van te zeggen als iemand zich egoïstisch gedraagt. Maar als ze die gemeenschap onvoldoende aantreffen, dan vallen ze terug op het gedragspatroon van de statuscompetitie, een evolutionair gezien veel ouder patroon. Er zijn dus twee collectieve uitkomsten mogelijk: een gemeenschapstoestand en een toestand van ongebreidelde statuscompetitie. Dat onze maatschappij er niet voor mensen is, betekent dat hij mensen niet (meer) uitsluitend stuurt in de

richting van gemeenschap, maar ook, en in toenemende mate, in de richting van de statuscompetitie. De signalen zijn tegenstrijdig en we weten maar slecht hoe we daarmee moeten omgaan. Ons leven is eigenlijk te kort om dat goed te leren. Maar misschien kan de studie sociologie daarbij een grote hulp zijn. Als dat zo is, dan zegt dat iets over het maatschappelijke belang van dat vak.

h.de.vos@ppsw.rug.nl

17th Annual Meeting on Socio-Economics Society for the Advancement of Socio-Economics Central European University and Budapest University of Economic Sciences Budapest, Hungary June 30 - July 2, 2005

The 17th Annual Meetings on Socio-Economics will be held in Budapest, June 30 - July 2, 2005. The meetings will be co-hosted by the Central European University and the Budapest University of Economic Sciences. In addition to the regular panels, open to the richest diversity in themes and methods, the 2005 meetings will include featured speakers and a set of Presidential Choice panels addressing the theme, "What Counts? Calculation, Representation, Association." Faced with a deluge of information, a multiplicity of evaluative principles, and myriad features that could be potentially salient, what is taken into account? What matters, who counts, and with what kinds of measures and metrics? Whereas calculation, representation, and association might conventionally map to the domains of economy, polity, and the civic, we will be as much interested, for example, in representations within the economy, calculations within the civic, and the problem of making associations in politics. In examining how actors navigate multiple orders of worth we will be especially interested in the socio-technologies of making and taking accounts. Because tools count as constitutive parts of the social, they must be brought into our accounts. Tools – instruments, artifacts, numbering systems, spreadsheets, microphones, monitors, servers, protocols, platforms, podiums, flipcharts, websites, power points, algorithms, maps, models, tabulators, tables – are a part not only of calculative practices but also of public assemblages in politics and civic life. Network analysis, moreover, will be enriched by studying how meetings, mobile phones, and emails mediate social ties. We invite your papers on these and other themes. If you are interested in organizing a panel or presenting a paper, fill out the Paper Proposal Form or the Session Proposal Form on <http://www.sase.org>. Your proposal will be sent both to the Network Organizer and the SASE office. If you are unsure of the network in which your proposal or paper belongs, your form will be sent to the SASE office and forwarded to the appropriate network organizer. Participants are strongly encouraged to organize their own sessions – either related to the theme of the meeting or any other topic rela-

ted to socio-economics.

Complete meeting information available on SASE's web site: <http://www.sase.org/>. The deadline for submitting proposals is January 15, 2005.

Jeugdzorg in onderzoek - Focus op effectiviteit Amsterdam, 28 januari 2005 Deadline bijdragen: 20 november 2004

Iedere deelnemer kan een bijdrage voor Jeugdzorg in Onderzoek (website: <http://www.jeugdzorg.nl/inonderzoek/>) aanmelden. Een bijdrage kan gaan over:

- de resultaten van een onderzoek naar de effectiviteit van (een vorm van) jeugdzorg
- het implementeren van onderzoek naar de effectiviteit in de dagelijkse praktijk
- het toepassen van onderzoeksresultaten.

Een bijdrage meldt u aan door het on line formulier in te vullen. Daarin geeft u naast een titel, eventuele co-auteurs en bronnen voor verdere informatie, een samenvatting van de bijdrage. Ook geeft u aan of uw voorkeur uitgaat naar het geven van een workshop of het verzorgen van een posterpresentatie. Het NIZW Congresbureau kan ondersteuning bieden bij de praktische uitvoering van de poster.

Vervolgens bepalen we of uw bijdrage geschikt is. We kijken vooral of de bijdrage betrekking heeft op het thema van de conferentie, een duidelijk probleemstelling of vraag bevat en geschikt is voor de doelgroep waar het congres zich op richt. Binnen twee weken hoort u of uw bijdrage geschikt bevonden is. Eind november stellen we met de bijdragen het programma van Jeugdzorg in Onderzoek samen. U hoort daarna waar u bijdrage in het programma is opgenomen en of het een posterpresentatie of een workshop is geworden. Dit is onder meer afhankelijk van de inhoud en het aantal overige aanmeldingen.

Deel uw kennis en meldt een bijdrage aan! Dit kan tot uiterlijk 20 november 2004. Meldt u zich na het indienen van de bijdrage eveneens aan als deelnemer van het congres via het on line aanmeldingsformulier. Iedereen die een bijdrage indient is ook het deelnamebedrag van €100,- voor het congres zelf verschuldigd.

Gesignaleerd

Martijn Wit,
Faculteit Bestuur,
Bedrijf en Techno-
logie, Universiteit
Twente

Politiek en politicologie

Edwin Woerdman
Groningen ; Houten : Wolters-
Noordhoff, 2004. – 331 p. – ISBN
90 01 95513 4, €41,15

Politiek is scholing, schreef de Franse historicus Jules Michelet in 1846. Het leerboek *Politiek en politicologie* geeft scholing op het gebied van vele politicologische onderwerpen. Politieke problemen en modellen komen aan bod, evenals de rol van staat en markt, en politieke ideologieën, partijen en lobbygroepen. Inhoudelijk gezien is dit een uitstekende introductie in de politicologie, maar het is helaas erg droog geschreven. De recentelijk verschenen tweede, grondig herziene druk van dit boek bevat niet alleen een update van literatuurverwijzingen, feiten en cijfers, maar bevat ook nieuw onderzoek naar de media, privatisering en de LPF. In het hoofdstuk over politieke partijen wordt die laatste partij het meest uitgebreid besproken, wat deze tweede druk meteen alweer gedateerd maakt.

Vrijheid, gelijkheid en broederschap?

Betekenis en huidige relevantie van het devies van de Franse Revolutie
Koo van der Wal (red.)
Budel : Damon, 2004. – 155 p. –
ISBN 90 5573 546 9, €14,90

De leuze van de Franse Revolutie raakt nooit gedateerd. In dit boek wordt een vraagteken achter deze leuze gezet. Kunnen vrijheid, gelijkheid en broederschap vreedzaam coëxisteren? Dat is de centrale vraag van de artikelen in deze bundel, de neerslag van de HOVO lezingencyclus 2003-2004. In een bundel zouden de lezingen echter beter in essays omgezet kunnen worden, en geen zinsneden bevatten als 'mijn verhaal van-middag' of 'in het komende uur'. Niettemin is het een aardige bundel geworden, waarin de leuze *vrijheid, gelijkheid, broederschap* vanuit diverse gezichtspunten wordt belicht – de zorgethiek, het privaatrecht, de mensenrechten, de multiculturele samenleving, de ontwikkelingssamenwerking. De meeste auteurs blijken vooral moeite te hebben met het begrip broederschap. Dit begrip heeft geen oude filosofische traditie en is moeilijk te institutionaliseren.

Multiculturalisme in Canada, Australië en de Verenigde Staten

Ideologie en Beleid, 1950-2000
Hans Vermeulen en Boris Slijper
Amsterdam : Aksant, 2003. – 192
p. – ISBN 90 5260 077 5, €20,00

De term multiculturalisme wordt, sinds het in 1971 in Canada ontstond, zowel in descriptieve als normatieve zin gebruikt. Het refereert zowel aan de feitelijke aanwezigheid van verschillende culturele groepen binnen een staat als aan een tolerante en pluriforme ideologie. Hans Vermeulen en Boris Slijper, beiden verbonden aan het Instituut voor Migratie- en Etnische studies van de Universiteit van Amsterdam, vergelijken beide verschijningsvormen van multiculturalisme (de feitelijke pluriformiteit en de pluriforme ideologie) bij drie typische immigratielanden: Canada, Australië en de Verenigde Staten. Het multiculturalisme blijkt in deze drie landen zeer te verschillen, zowel feitelijk als ideologisch, waarbij vooral de Verenigde Staten een geval apart zijn. De resultaten van dit vergelijkend onderzoek worden met name in het laatste hoofdstuk sporadisch vergeleken met de Nederlandse situatie.

Dutch Welfare Reform in an Expanding Europe

The Neighbours' View
Erik de Gier, Abram de Swaan en
Machteld Ooijens (red.)
Amsterdam : Het Spinhuis, 2004.
– 217 p. – ISBN 90 5589 225 4,
€32,50

In het buitenland verwondert men zich over diverse Nederlandse politieke gebruiken en instituties; niet alleen wat betreft softdrugs, prostitutie en homohuwelijk, maar ook wat betreft de verzorgingsstaat. Het is daarom aardig om een aantal buitenlandse specialisten op het gebied van welvaart en welzijn aan het woord te laten over het Nederlandse beleid. Dit boek bestaat uit vijf *outsiders' views* van buitenlandse specialisten over een

specifiek aspect van de Nederlandse verzorgingsstaat, die steeds vooraf worden gegaan door *insiders' views* van Erik de Gier en Machteld Ooijens over dat specifieke thema. Aan bod komen arbeidsbeleid, de multiculturele samenleving, gezondheidszorg, en het Nederlandse beleid in de Europese context. De Nederlandse welvaartsstaat komt in deze essays redelijk goed naar voren, maar blijkt ook gevaar te lopen.

Working Fathers, Caring Men

Reconciliation of Working Life and Family Life
Jan Willem Duyvendak en Monique Stavenhouter (red.)
Den Haag ; Utrecht : Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid ; Verwey-Jonker Instituut, 2004. – 181 p. – ISBN 90 5830 158 3, €9,50; pdf-bestand: <http://www.verwey-jonker.nl>

Ondanks de afbraakpogingen van het huidige kabinet, loopt het Nederlandse sociale beleid op veel fronten vooruit op andere Europese landen. In september werd in Rotterdam de Europese conferentie '*Working Fathers, Caring Men*' gehouden. Hierbij werd het gelijknamige boek gepresenteerd, waarin verslag wordt gedaan van een onderzoek door het Verwey-Jonker Instituut naar de veranderingen in taakverdeling tussen mannen en vrouwen. Traditioneel nemen vrouwen een groot deel van de zorgtaken op zich, maar dit is problematisch geworden sinds Europees en nationaal beleid vrouwelijke deelname aan de arbeidsmarkt aanmoedigt. In deze studie wordt zowel aandacht besteed aan het beleid van Europese staten in vergelijkend perspectief, als aan de daadwerkelijk door mannen uitgevoerde diverse huishoudelijke taken in Nederland. In een aantal casestudies naar 'uitzonderlijke huishoudens' in Nederland wordt gekeken naar de praktijk bij homoseksuele vaders, *shift-workers* en *teleworkers*. Op internationaal niveau wordt gekeken naar reeds bestaand innovatief beleid in Zweden, Spanje en Frankrijk. Het boek eindigt met suggesties voor een nieuwe (Europese) beleidsagenda.

Media en Polit

Peter Van Aelst

iek

op het politicologenetmaal

Enkele maanden terug, op 27 en 28 mei om precies te zijn, vond het politicologenetmaal plaats. Het Vlaamse Politologisch Instituut en de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek waren voor de derde keer samen de organisatoren. De ontmoeting vond voor de eerste keer in Vlaanderen plaats. Ongeveer 150 politieke wetenschappers zakten af naar Antwerpen voor 24uur intensieve beoefening van de wetenschap, inclusief het cruciale netwerken bij 'pot en pint' (op Nederlandse bodem steevast omschreven als 'borrel'). Net als op de Marktdag Sociologie of op de Sociaal Wetenschappelijke Studiedagen bestond deze bijeenkomst grotendeels uit een brede waaier aan thematische workshops. Daarnaast was er een plenaire sessie die gewijd was aan de vraag 'wint televisie de verkiezingen?'

Die keuze voor die vraag komt niet uit de lucht vallen. Zowel in Nederland als in Vlaanderen hebben de afgelopen jaren opvallende verkiezingen plaatsgevonden. Ze waren opvallend door de vaak onverwacht grote verschuivingen in stemgedrag. In Nederland kwam in 2002 vanuit het niets Pim Fortuyn op het voorplan en ondanks (of dankzij) zijn tragisch einde werden veel van zijn onbekende volgelingen verkozen in het parlement. Nog geen jaar later, na de val van het eerste kabinet Balkenende, werd de Nederlandse kiezer opnieuw naar de stembus geroepen. Deze keer ging veel van de aandacht naar Wouter Bos. Die slaagde erin de PvdA bijna in één beweging terug uit de put te trekken waar de partij een jaar eerder in was gesukkeld. In Vlaanderen bracht de campagne van 2003 ook de nodige verrassingen met zich mee, met name de electorale afstraffing van de groene partij was ongezien. De Vlaamse groenen waren van de ene dag op de andere niet langer vertegenwoordigd in het federale parlement. Deze politieke aardverschuivingen zorgden steeds voor het nodige publieke debat. Zowel in Vlaanderen als in Nederland lokte vooral de rol van de media controverse uit. Waren de 'rode' media niet verantwoordelijk voor het grootmaken van Steve Stevaert of Wouter Bos? Hadden diezelfde media Fortuyn niet te veel gedemoniseerd of het Vlaams Blok een forum geboden? Zorgt de 'infotainende berichtgeving' niet voor de teloorgang van het publieke debat? Of besteden de media tezamen niet veel te veel aandacht aan de politiek? Het viel trouwens op dat naast politicologen en communicatiewetenschappers ook sociologen zich volop in de discussie mengden. In Vlaanderen ging het

onder meer om toonaangevende stemmen als Luc Huyse en Mark Elchardus. Een slechte zaak kan je zoveel input voor het debat niet noemen. Ook de controleurs moeten gecontroleerd worden. *'Everyone in a democracy is a certified media critic, which is as it should be'*, zei de Amerikaanse mediasocioloog Michael Schudson ooit.

Het probleem is echter dat veel uitspraken over de media niet op feiten steunen. De media mogen dan al uitgegroeid zijn tot de meest bediscussieerde instelling, dat maakt hen nog niet de meest onderzochte instelling. Om aan dat euvel iets te doen nodigen de organisatoren prof. dr. Jan Kleinnijenhuis uit. Deze communicatiewetenschapper van de Vrije Universiteit in Amsterdam heeft van het onderzoeken van de rol van de media in de politieke wereld zijn levenswerk gemaakt. Zijn antwoord op de centrale vraag 'wint de tv de verkiezingen?' was kort en duidelijk: 'Nee!' Politici en partijen winnen verkiezingen, niet de programmamakers of journalisten. Het zou echter fout zijn te stellen dat Kleinnijenhuis een 'disbeliever' is die de macht van de media onderschat. Integendeel. De invloed van de media op het publiek in verkiezingsperiodes kan statistisch worden hardgemaakt en is vaak groter dan wordt aangenomen. De media op hun beurt volgen echter veelal de politiek en zitten eerder uitzonderlijk zelf aan het stuur. In zijn laatste boek over de 2002 verkiezingen wordt aangetoond hoe de steile opgang van het fenomeen Fortuyn moet worden gezocht in 'ordinair politiek vakwerk' als het om het verkondigen van een politiek verhaal in campagne-tijd

gaat. Het waren niet de media op zich, maar de manier waarop Fortuyn met die media omging die zijn succes bewerkstelligden. De media worden steeds nadrukkelijker het podium waarop niet alleen verkiezingscampagnes, maar ook de politiek van elke dag zich afspeelt. Als decorbouwers bepalen de media, met televisie op kop, natuurlijk in grote mate de manier waarop het politieke debat vorm krijgt. Het is de verdienste van Kleinneijenhuis dat hij niet alleen de verschillende rollen van de media onderscheidt, maar ook de verschillende vormen van media-invloed. Zo toont zijn analyse dat bepaalde mensen vatbaar zijn voor een bepaalde vorm van informatie, maar niet voor andere. Een vaststelling die het onderzoek naar de invloed van de media op de politiek er niet eenvoudiger op maakt. Zeker niet naarmate het aantal media (zenders, programma's, websites, ...) waarin politici verschijnen verder zal fragmenteren.

Dat spreken over dé media of zelfs dé nieuwsmedia een problematische veralgemening is, bleek ook tijdens de sessie Media en Politiek die ik samen met prof. Van Praag voorzat. Volgens de paper van Kees Brants is de huidige positie van de media in een verkiezingscampagne steeds moeilijker eenduidig te omschrijven. Politieke journalisten gedragen zich immers niet louter als waakhond, schoothond of bloedhond, maar steeds meer als al deze honden tegelijkertijd. Om de metafoor trouw te blijven spreekt Brants over *Cerberus*, het veelkoppige dier uit de Griekse mythologie. Een politicus kan op dezelfde avond te gast zijn bij een journalist op de sofa om een onderhoudend gesprek te voeren over zijn hobby's en jeugdjaren, en enkele uren later in de naburige studio een achterdochtige journalist voor zich krijgen die hem of haar nauwelijks laat uitspreken en tegelijk verwijt niet op de vragen te antwoorden. Het is zelfs niet uitgesloten dat dezelfde journalist beide rollen vervult. Het is deze veelkoppigheid die mede verantwoordelijk is voor de vele, vaak tegengestelde, verwijten die de politieke media na afloop van een verkiezingscampagne mogen ontvangen. Bovendien nemen de verwachtingen die ten aanzien van de media worden gesteld verder toe. Uit de sessie Media en Politiek op het etmaal bleek dat steeds meer groepen en instellingen in onze maatschappij rekenen op de steun van de media om hun zaak te dienen, van de bezorgdheden van de milieubeweging tot de publieke steun voor de Europese Unie. Dat de media daarbij meer mensen teleurstelt dan gelukkig maakt, is onvermijdelijk. Het aantal gegadigden dat staat te drummen om gebruik te maken van het mediapodium neemt alsmaar toe. De decorbouwers van hun kant houden steeds meer rekening met wat het publiek wil zien, en minder met de eisen van acteurs. Het geeft de decorbouwers onmiskenbaar macht. Het is van maatschappelijk belang dat politicologen, communicatiewetenschappers en sociologen die macht proberen te meten en in hun juiste context trachten te plaatsen. Een niet eenvoudige opgave.

Peter Van Aelst is verbonden aan de Universiteit Antwerpen

Noot

1. *De puinhopen in het nieuws* / Jan Kleinnijenhuis...(et al). - Alphen aan den Rijn : Kluwer, 2003. - ISBN 90 130 0067 3, prijs €30,55

SISWO/Social Policy Research
Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam
tel. 020 5270600, fax 020 6229430
e-mail: siswo@siswo.uva.nl
internet: <http://www.siswo.nl>

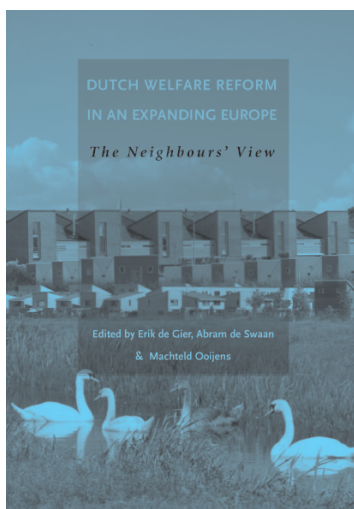
De Nederlandse verzorgingsstaat in een Europese context

De houdbaarheid en architectuur van huidige Europese verzorgingsstaten staan onder druk. Naast algemene trends zoals individualisering, vergrijzing en migratie, noodzaakt het proces van Europese integratie tot hervormingen van de verzorgingsstaten. Met financiering van het Stichting Instituut GAK heeft SISWO/Social Policy Research een project over de Nederlandse verzorgingsstaat in de Europese context uitgevoerd. De leiding was in handen van Abram de Swaan en Erik de Gier.

Vijf toonaangevende buitenlandse verzorgingsstaatsdeskundigen werden uitgedaagd een verfrissende blik te werpen op de aard van de Nederlandse verzorgingsstaat in de context van een veranderend Europa en op de rol die Europa speelt of dient te spelen bij de hervormingen van de Nederlandse verzorgingsstaat: Bea Cantillon (Center for Social Policy, CSB University of Antwerpen, België); Catherine Jones Finer Ph.D (Social Policy Worldwide, Groot Brittanie); Stephan Leibfried (Center for Social Policy Research Universität Bremen, Duitsland); Dominique Schnapper (Conseil Constitutionnel; Directeur d'études EHESS, Frankrijk) en Theodore R. Marmor (Yale School of Management, Yale University, VS).

Hun inzichten zijn samen met die van Abram de Swaan, Erik de Gier en Machteld Ooijens gebundeld in het boek *Dutch Welfare Reform in an Expanding Europe : The Neighbours' View* dat bij Uitgeverij Het Spinhuis is verschenen.

Deze publicatie is tijdens een besloten internationale conferentie op 24 september 2004 (tijdens het Nederlands EU-voorzitterschap) aangeboden aan Herman Wijffels, voorzitter van de SER. Op de conferentie reageerden Nederlandse en buitenlandse experts op de gepresenteerde inzichten en debatteerden zij daarover. Informatie over onder meer het programma, de presentatie van Rick van der Ploeg en de lezing van Herman Wijffels zijn op de website van SISWO te vinden onder 'programmalijnen - actieve welvaartsstaat'.

Paul Schnabel, Paolo Bacchielli, Wouter Koolmees en Bea Cantillon

Abram de Swaan en Herman Wijffels

Dutch Welfare Reform in an Expanding Europe : The Neighbours' View / Erik de Gier, Abram de Swaan en Machteld Ooijens (eds)

Inhoud:

Preface by Robert Pinker
Acknowledgements

Part I Introduction

1. Dutch Welfare in Europe - Abram de Swaan
2. The Dutch Welfare State and Social Security System - Erik de Gier en Machteld Ooijens

Part II The Neighbours' View

1. Dutch Labour Market Policies from the Mid-1980s on - Erik de Gier en Machteld Ooijens
2. From France: Dominique Schnapper on Dutch Welfare Democracy
3. Dutch Immigration Policies - Erik de Gier en Machteld Ooijens
4. From Great Britain: Catherine Jones Finer on Multiculturalism
5. Dutch Debates on Health Care Insurance - Erik de Gier en Machteld Ooijens
6. From the US: Theodore R. Marmor on Health Care Policy Learning
7. Europe and the Dutch Welfare State - Erik de Gier en Machteld Ooijens
8. From Germany: Stephan Leibfried on Social Europe
9. From Belgium: Bea Cantillon on Lessons from the US

Part III Lessons from Abroad

The Dutch Welfare State Reflected: Some Concluding Remarks - Erik de Gier

Amsterdam : Uitgeverij Het Spinhuis, 2004. - 217 p.
ISBN 90 5589 225 4, €32,50

Axel van den Berg - Fellow bij SISWO en AIAS

Axel van den Berg is het komende jaar bij SISWO/Social Policy Research en AIAS te gast als *'Incoming International Marie Curie Fellow'*. Bij SISWO zal hij zich voornamelijk bezig houden met het helpen coördineren van de onderzoeksactiviteiten van het TLM.Net (<http://www.siswo.uva.nl/tlm/>), terwijl hij bij het AIAS betrokken zal zijn bij onderwijs en begeleiding op het gebied van economische sociologie en arbeidsmarktpolitieke vraagstukken.

Van den Berg is in Amsterdam opgegroeid en behaalde in 1979 zijn doctoraal in de 'algemene politieke en sociale wetenschappen' aan de Universiteit van Amsterdam. Daarna vertrok hij naar Canada om in Montreal aan McGill University op een kritisch proefschrift over de moderne marxistische staatstheorie in de sociologie te promoveren (1985). Vanaf 1984 is hij als docent werkzaam bij McGill. Hij heeft ook aan de University of Alberta (Edmonton) en het Institut für Höhere Studien in Wenen gedoceerd en is *research fellow* geweest aan het Institut für Socialforskning (SOFI) in Zweden en de Amsterdamse School.

Zijn voornaamste onderzoeksinteresses liggen op het raakvlak van de economie en de sociologie, waaronder de huidige debatten over de reikwijdte van *rational choice theory* en eventuele alternatieven zoals de nieuwe economisch sociologie, en vraagstukken aangaande de combineerbaarheid van sociale zekerheid en hervreiding met flexibele arbeidsmarkten en werkgelegenheid. In de jaren negentig heeft Van den Berg een vergelijkend Zweeds-Canadees onderzoeksproject over inkomens- en arbeidsverzekering en flexibiliteit geleid. Op dit moment leidt hij een Canadees project dat de effecten van recente hervormingen in de Canadese arbeidsmarktpolitiek gaat onderzoeken. Daarnaast blijft Van den Berg in algemene wetenschapstheoretische vraagstukken en de hedendaagse sociologisch theorie geïnteresseerd. Hij heeft in de afgelopen jaren ook nog deelgenomen aan een grootscheeps onderzoeksproject over internationale verschillen in het beleven van esthetiek in de beeldende kunst.

SISWO Agenda

Islamitische scholen ter discussie

SISWO, 9 november 2004, 13.30-17.00 uur

OOMO Vereniging ter bevordering van het sociologisch onderzoek, theorievorming en onderwijs naar de relatie onderwijs en samenleving en SISWO/Social Policy Research organiseren op dinsdag 9 november a.s. een miniconferentie over de plaats en functie van Islamitische scholen in Nederland.

De afgelopen tijd wordt er in de media en in het veld stevig gedebatteerd over Islamitische scholen. De ene groep ziet Islamitische scholen als een goed middel om de integratie in de Nederlandse samenleving te bevorderen - men verwijst dan vaak naar de rol die de verzuiling heeft gespeeld bij de emancipatie van de katholieken. De tegenstanders zijn van mening dat de oprichting en de groei van Islamitische scholen juist desintegrerend werken. Daarnaast zetten zij kanttekeningen bij de kwaliteit van het onderwijs op die scholen en vrezen dat deze scholen die gelijkheid van kansen niet zullen bevorderen. Beide visies komen op deze miniconferentie aan de orde.

Na het welkomstwoord door voorzitter Wim Meijnen (UvA) volgen vier korte inleidingen en een plenaire discussie. Inleidingen:

- Geert Driessen (ITS) - Sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar Islamitische scholen
- Rasit Bal (ISBO) - 'Islamitische scholen zijn goed bezig!'
- Zeki Arslan (Forum) - 'Islamitische scholen op weg naar emancipatie?'
- Mart-Jan de Jong (Roosevelt Academy / EUR) - Een onderwijssociologische visie op Islamitische scholen

De bijeenkomst wordt afgesloten met een hapje en een drankje. S.v.p. aanmelding per e-mail gericht aan: siswo@siswo.uva.nl of een briefje aan SISWO/Social Policy Research, Plantage Muidersgracht 4, 1018 TV Amsterdam. De bijeenkomst is gratis toegankelijk, ook voor niet-leden van de OOMO.

Stadskinderen

SISWO, 18 november 2004, 15.00 uur

Op 18 november vindt op SISWO/Social Policy Research de presentatie plaats van het boek *Stadskinderen : verschillende generaties over de dagelijkse strijd om ruimte*. Het boek is geschreven door Carolien Bouw (SISWO) en Lia Karsten (AMIDSt). Uitgever: Aksant, Amsterdam.

Voor meer informatie: www.siswo.nl of Carolien Bouw 020 5270638, e-mail: bouw@siswo.uva.nl

SISWO

Social Policy Research

www.siswo.nl

Voor leden van de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV), de Vereniging voor Culturele Antropologie en Sociologie van Niet-Westerse Samenlevingen (VCA/SNWS) en de Sectie Praktijk Politicologie van de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek (NKWP) is het Facta-abonnement in 2003 bij het lidmaatschap inbegrepen.

NVMC

Nederlandse Vereniging voor Maatschappij en Cultuurwetenschappen

OPROEP • OPROEP • OPROEP • OPROEP • OPROEP •

VOOR EEN BIJZONDERE NAJAARSLEDENVERGADERING VAN DE NVMC

23 november 2004, 14.30 uur,
SISWO, Plantage Muidergracht 4, Amsterdam
020-5270657, nvmc@siswo.uva.nl

Aanleiding voor het bijeenroepen van deze bijzondere ledenvergadering is het voorstel van het NVMC-bestuur om de NVMC met ingang van 2005 op te heffen.

Het bestuur heeft, na overleg met de besturen van Nederlandse Sociologische Vereniging, de Antropologische Beroepsvereniging CA/SNWS en het geassocieerd lid, de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek, hiertoe besloten. Dit besluit volgt op de mededeling van SISWO, eerder dit jaar, dat zij haar financiële bijdrage aan de uitgave van FACTA halveert en de ondersteuning van de NVMC met ingang van 1 januari 2005 stopzet.

Hiermee wordt de uitgave van FACTA, die naast de bijdrage van SISWO medegefinancierd wordt uit abonnementsgelden van de NSV en de ABV CA/SNWS, in haar huidige vorm te duur. Namens de NSV en de ABV CA/SNWS heeft de NVMC het collectieve abonnement op FACTA daarom per 1 januari 2005 bij de uitgever, Koninklijke Van Gorcum, beëindigd.

De NSV en de ABV CA/SNWS gaven verder, in reactie op vragen van het NVMC-bestuur, aan, onder de bovenomschreven omstandigheden, geen toekomst te zien in voortzetting van de NVMC en voorstander te zijn van opheffing van de NVMC. De NSV en de ABV zijn van mening dat de overige, vooral administratieve en ondersteunende activiteiten van de NVMC ten behoeve van de verenigingen, in de toekomst ook door de verenigingen zelf kunnen worden uitgevoerd.

Het voorstel tot opheffing van de NVMC en de bijbehorende ontmanteling van de Vereniging – dat betreft vooral een financiële boedelscheiding – ligt daarom op 23 november ter besluitvorming voor aan de algemene ledenvergadering. Het is deze vergadering die statutair bevoegd is tot opheffing te besluiten. Het voorstel luidt: "De ledenvergadering van de NVMC, bijeen op 23 november 2004, geeft het bestuur van de NVMC de bevoegdheid om de vereniging in 2005 op te heffen en het batig saldo van de vereniging naar rato van de ledenaantallen te verdelen over de Nederlandse Sociologische Vereniging en Antropologische Beroepsvereniging CA/SNWS."

De statuten vereisen een opkomst van minimaal 20 leden. Bij een geringere opkomst moet binnen 4 weken een nieuwe vergadering worden uitgeschreven waarvoor dan geen opkomstvereiste meer geldt. Deze tweede vergadering schrijft het bestuur van de NVMC nu reeds uit en deze zal – indien nodig – direct na de eerste vergadering waarin het voorstel tot opheffing van de NVMC voorligt, plaatsvinden.

In verband met de catering willen wij u vragen zich aan te melden via nvmc@siswo.uva.nl

Romke van der Veen
Voorzitter NVMC

CA/SNWS

Antropologische Beroepsvereniging CA/SNWS, secretariaat NVMC, p/a Plantage Muidergrecht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270657, fax 020 6229430, e-mail: nvmc@siswo.uva.nl

SECTIE PRAKTIJKPOLITICOLOGIE NKWP

Secretariaat: Marloes Krom, e-mail: marloeskrom@hotmail.com

Politicologenetmaal 2005

Het Politicologenetmaal 2005 - de vierde gezamenlijke Vlaams-Nederlandse aflevering - wordt gehouden op 19 en 20 mei. Voor de locatie is, na de uitstekende ervaringen eerder dit jaar, opnieuw gekozen voor het Astrid Park Plaza hotel in het centrum van Antwerpen. Wij nodigen u nu graag uit om voorstellen voor werkgroepen bij ons in te dienen.

Het Politicologenetmaal - dat traditiegetrouw 24 uur duurt - biedt (aanstaande) wetenschappers de gelegenheid hun onderzoek te presenteren, kennis te maken met het onderzoek van collega's, kennis te nemen van nieuw onderzoek en de basis te leggen voor een eigen toekomstige publicaties of projecten, plannen te bespreken voor toekomstig onderzoek en samenwerking met collega's tot stand te brengen.

"Praktijkpoliticologen" - politicologen werkzaam in andere dan wetenschappelijke functies - hebben op het Etmaal de gelegenheid op de hoogte te komen van het laatste politicologische nieuws. Ook kunnen zij de wetenschappers hun ervaringen uit de praktijk voorhouden en hen aldus met kostbare informatie voeden. Voor beide groepen geldt: praktijk en theorie kunnen elkaar versterken. En: de persoonlijke contacten kunnen een extra impuls krijgen. Men kan met maar ook zonder paper aan het Etmaal deelnemen. Diegenen die een paper willen inbrengen, moeten hierover tijdig contact opnemen met de organisatoren van de voorgestelde werkgroepen. De voertaal van het Etmaal is het Nederlands, maar ook bijdragen in het Engels zijn welkom.

Er is ruimte voor maximaal 12 werkgroepen, die zich op donderdagmiddag en vrijdagochtend kunnen buigen over een politicologisch belangwekkend deelgebied of thema. Per werkgroep is - mede afhankelijk van de keuze van de organisatoren - ruimte voor 6 tot 10 paperpresentaties met discussie. De organisatoren van een werkgroep bepalen het programma van hun werkgroep. Zij kunnen gericht deelnemers uitnodigen en papers suggereren, maar deelname aan een werkgroep is vrij voor elke belangstellende. U wordt bij deze uitgenodigd om voorstellen voor werkgroepen in te dienen. Papervoorstellen mogen niet meer dan een halve bladzijde beslaan. Werkgroepen worden bij voorkeur georganiseerd door een Vlaamse en een Nederlandse politicoloog, maar dit is niet noodzakelijk. Ondergetekenden zijn belast met de organisatie van het Etmaal als geheel, en zullen de variatie in de werkgroeponderwerpen bewaken. Mogen wij alle workshopdirectors vragen om ook zelf te waken over de inhoudelijke samenhang van de eigen workshop en papervoorstellen die eventueel buiten het workshopveld vallen naar andere workshops door te verwijzen.

Wij streven ernaar het Etmaal breed toegankelijk te houden voor alle belangstellenden. Dat is gezien de kosten van een dergelijk evenement niet eenvoudig. Wij moedigen potentiële werkgroeporganisatoren daarom tevens aan om na te denken over eventuele sponsoring van de werkgroep of van de conferentie als geheel door derden. Bijvoorbeeld door subsidiëring van de zaalhuur. Graag vernemen wij uw gedachten hierover. Voor alle duidelijkheid: dit is een

aanmoediging, en zeker geen vereiste!

Voorstellen voor werkgroepen, inclusief de contactgegevens van de beoogde organisatoren, kunnen tot 26 november 2004 worden ingediend per e-mail aan ons beiden. U ontvangt zo spoedig mogelijk na 26 november bericht of uw voorstel al dan niet is geaccepteerd.

Wij zien uw voorstellen graag tegemoet.

Kees Aarts (Kees.Aarts@UTwente.nl) en Carl Devos (Carl.Devos@UGent.be)

NSV

Website: <http://www.nsv-sociologie.nl>

secretariaat NVMC, p/a Plantage Muidergrecht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270657, fax 020 6229430, e-mail: nvmc@siswo.uva.nl

Marktdag Sociologie 2005

Op 2 juni 2005 organiseren de Vlaamse Vereniging voor Sociologie (VVS) en de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV) opnieuw de Marktdag Sociologie. Voor deze vijfde editie is Brussel de gaststad, meer bepaald de campus Etterbeek van de Vrije Universiteit Brussel. De Marktdag Sociologie biedt, zoals intussen bekend, de ruimte voor de presentatie van zo'n 140 papers over uiteenlopende onderwerpen, gegroepeerd in sessies. Daarnaast is er een plenaire lezing en wordt de jaarlijkse Prijs van de VVS uitgereikt. De Marktdag is ook uitdrukkelijk bedoeld als een ontmoetingsmoment voor sociologen en andere sociale wetenschappers.

Wie geïnteresseerd is om zelf een sessie te leiden en/of in te richten, kan nu reeds contact opnemen met het organiserend comité via het e-mailadres marktdag@sociologie.be.

Alle informatie over de Marktdag Sociologie 2005 wordt op de website <http://www.sociologie.be> bekendgemaakt van zodra deze bekend is.

Organisatiecommissie: Jos de Haan, Kurt De Wit, Ignace Glorieux, Maarten Moens, Sven Sanctobin, Frank Stevens en Jessie Vandeweyer.

NVMC-netwerkbijeenkomst en NSV-Actualiteitencollege 2004 - ICT en Samenleving

Op woensdag 15 december 2004 organiseren de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV) en de Nederlandse Vereniging voor Maatschappij en Cultuurwetenschappen (NVMC) een bijeenkomst over het thema ICT en Samenleving. Plaats: SISWO/Social Policy Research, Plantage Muidergrecht 4, Amsterdam. Zaal open om 13.00 uur.

Nieuwe technologie beïnvloedt de manier waarop wij werken, communiceren en consumeren. De bestudering van deze invloed heeft een lange traditie in de sociale wetenschappen. Tijdens de bijeenkomst zullen vragen rond de opkomst van ICT beantwoord worden in het licht van klassieke problemen.

Het NSV-Actualiteitencollege is in het bijzonder bedoeld is voor enkele honderden leden die niet aan de universiteiten verbonden zijn. Tijdens deze bijeenkomsten kan men in één dagdeel kennis nemen van recente ontwikkelingen in de sociologie. Vanzelfsprekend zijn ook anderen - zowel leden als niet-leden van de NVMC- van harte welkom. Informatie:

Jos de Haan (bestuurslid NSV); p/a SCP. Postbus 16164, 2500 BD Den Haag, e-mail: j.de.haan@scp.nl

Op pagina 9 in deze *Facta* vindt u het programmaoverzicht en het inschrijfformulier.

Benoemingen

RUG - Prof. mr. dr. J.H. (Joep) Hubben, hoogleraar gezondheidsrecht aan zowel de juridische als medische faculteit. Dr. L.J.R. Scholtens, bijzonder hoogleraar Duurzaamheid en financiële instellingen bij de Faculteit der Economische Wetenschappen, namens de Stichting tot Bevordering van Financierings-, Beleggings- en Accountingonderzoek. STW - Dr. ir. Anton Franken, directeur Technologiestichting STW.

UL - Prof. mr. N.J. (Nico) Schrijver, hoogleraar internationaal publiekrecht aan de rechtenfaculteit. Hij gaat zich tevens inzetten voor de verdere ontwikkeling van het Grotius Centre.

UvA - Dr. N.A.N.M. van Eijk, bijzonder hoogleraar Media- en telecommunicatierecht aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid. De leerstoel is ingesteld vanwege de Stichting IVIR Fonds. Prof. mr. L.A. Geelhoed, bijzonder hoogleraar in 'de ontwikkelingen in het democratisch socialisme in relatie tot wetenschap en samenleving'. De leerstoel is ingesteld vanwege de Wiardi Beckman Stichting. Geelhoed begint met zijn werkzaamheden aan de UvA in het academisch jaar 2005-2006. Hij zal zich in het bijzonder bezighouden met de afstudeerrichting Europese politiek binnen de afdeling Politicologie. Dr. E. de Wet, hoogleraar Internationaal constitutioneel recht aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid.

UvT - Dr. ir. S. Korver, bijzonder hoogleraar 'Food, Farming and Agribusiness'. De leerstoel is ingesteld door de Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie (ZLTO) en wordt ondergebracht bij de Faculteit der Economische Wetenschappen voor een termijn van minimaal vijf jaar.

WRR - Prof. dr. Wim B.H.J. van de Donk, voorzitter van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Prof. dr. Peter A.H. van Lieshout, lid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Gasthoogleraarschap voor Rosi Braidotti

Prof. Rosi Braidotti, directeur van het Utrechtse Graduate Gender Studies Programme, heeft een gasthoogleraarschap gekregen aan de University of London.

In 2005-2006 bekleedt zij daar het zogenaamde Leverhulme Visiting Professorship in de Law School of Birkbeck College. Dit prestigieuze gasthoogleraarschap houdt naast onderzoek ook in het organiseren van lezingen en seminars op het gebied van bio-ethiek en wetstheorie. De verwachting is dat deze aanstelling zal leiden tot hechtere samenwerking en uitwisseling op het gebied van gender, bio-politiek en ethiek tussen de universiteiten van Londen en Utrecht.

Professor Gaspar Rivera-Salgado benoemd op de Prince Claus Chair

Op voordracht van het Curatorium van de Prince Claus Chair in Development and Equity heeft het college van bestuur van de Universiteit Utrecht professor Gaspar Rivera-Salgado benoemd tot hoogleraar op deze Leerstoel in 2004/2005. De Prince Claus Chair is een wisselleerstoel op het gebied van ontwikkelingssamenwerking en is ingesteld door de Universiteit Utrecht en het Institute of Social Studies. Professor Rivera-Salgado (1965, Tecomaxtlahuaca, Oaxaca, Mexico) is benoemd vanwege

zijn academische bijdragen aan het terrein van Indigenous Rights in met name Latijns-Amerika en de Verenigde Staten. Hij is gepromoveerd in de sociologie en werkt momenteel als zelfstandig consultant in de non-profit sector; eerder was hij verbonden aan meerdere universiteiten in de Verenigde Staten (waaronder de University of California -Santa Cruz en -San Diego en Columbia University). Rivera-Salgado krijgt in Utrecht een thuisbasis bij het Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM). Hij zal medio april 2005 zijn oratie houden aan de Universiteit Utrecht. Informatie over de Prince Claus Chair is te vinden op: www.princeclauschair.nl

UvA-Eredocoraten voor filmregisseur Claude Lanzmann en rechtstheoreticus Duncan Kennedy

Tijdens de viering van de Dies van de UvA op 10 januari 2005 zullen eredoctoraten worden uitgereikt aan Claude Lanzmann en prof. Duncan Kennedy.

Claude Lanzmann (1925) behoorde tot de kleine kring van schrijvers en denkers rond Jean-Paul Sartre, Albert Camus en Simone de Beauvoir en speelde sinds 1952 een actieve, en na het overlijden van De Beauvoir een leidende rol in het door hen opgerichte

tijdschrift *Les Temps Modernes*. Als journalist legde Lanzmann zich vooral toe op diepte-interviews. Dat bracht hem er toe in 1974 te beginnen met een film over 'de stemmen en gezichten van slachtoffers, daders en omstanders' van de nazistische vernietigingspolitiek, een onderzoek dat meer dan tien jaar later zou uitmonden in de grote documentaire *Shoah*. Lanzmanns werk neemt een unieke positie in. Erepromotor is prof. dr. Frank van Vree, historicus en hoogleraar Journalistiek en cultuur.

Prof. Duncan Kennedy (1942), hoogleraar General Jurisprudence aan de Harvard Law School, is een van de meest vooraanstaande rechtstheoretici van dit moment. Zijn artikel *Form and substance in private law adjudication* (1976) was baanbrekend. In de jaren tachtig werd Kennedy een van de voormannen van de Critical Legal Studies (C.L.S.)-beweging, een radicale beweging die nadrukkelijk de incoherentie van het recht en het politieke karakter van rechtsbeslissingen aan de orde stelde. De beweging heeft in de VS en daarbuiten grote invloed gehad. Kennedy's magnum opus *A critique of adjudication {fin de siècle}* (1997) wordt algemeen beschouwd als een van de mijlpalen in de naoorlogse rechtstheorie. Kennedy heeft in zijn werk met name een beslissende bijdrage geleverd aan de ontmaskering van het liberale project waarin het privaatrecht wordt gepresenteerd als coherent systeem dat in essentie is gebaseerd op de gedachte van individualisme (partijautonomie). Hij stelde daar tegenover dat het privaatrecht ook op altruïsme (solidariteit) is gebaseerd en dat de spanning tussen die twee uitgangspunten de coherentiepretenties onder zware druk zet. Erepromotor is prof. mr. Martijn Hesselink, hoogleraar Privaatrecht en directeur van het Amsterdams Instituut voor Privaatrecht van de UvA.

9 november

Islamitische scholen ter discussie, Amsterdam (SISWO, 13.30-17.00 uur). Contact: e-mail: siswo@siswo.uva.nl

Debat: 'De ware aard van de DDR', Amsterdam (Felix Meritus, aanvang: 20.00 uur). Contact: Liesbeth van de Grift, tel.: 06 41272622; e-mail: lvdgrift@hotmail.com

Nut en wenselijkheid van een verkenning van het wetenschappelijk ICT-onderzoek, Amsterdam (KNAW). Contact: Afdeling Voorlichting KNAW, tel. 020 5510769/733, e-mail: voorlichting@bureau.knaw.nl

10 november

WOTRO 40 jaar symposium, Artis, Amsterdam. Contact: Ruud Strijp, tel. 070 3440 566, e-mail: strijp@nwo.nl

Over-werken tot aan de meet. Duurzaam werken in de actieve welvaartstaat, Provincieplein 1 3000 Leuven, Provinciehuis, Auditorium Vlaams Brabant. Contact: : Bart Cambré, e-mail: Bart.Cambre@soc.kuleuven.ac.be, tel. 016 323133, fax 016 323365

11-13 november

A global history of textile workers, 1650 - 2000, Amsterdam (IISG). Contact: IISG, tel. 020-6685866, e-mail: textile@iisg.nl

12 november

Universitaire vormingsidealen sedert 1876, Faculty Club, Achter de Dom 7, Utrecht. Contact: dr. Peter Jan Knegtmans, e-mail: p.j.knegtmans@uva.nl, tel.: 020 525 3342

NOSMO Methodologendag, Universiteit van Humanistiek, Drift 6, Utrecht. Contact: Cor van Dijkum, e-mail: c.vandijkum@fss.uu.nl; website: <http://www.fss.uu.nl/ms/nosmo/NOSMO.htm>

International Research Seminar - Lezing Adrienne Héritier (EUI Florence), Vrije Universiteit Amsterdam, zaal N-050 (14.00 uur). Contact: tel. 020 4446905, e-mail: ha.binnema@fsw.vu.nl

Het symposium 'Onbegrijpend... onbegrepen kind', Kapel van de GGZ 's-Hertogenbosch. Contact: A. de Wit, tel.: 073-658 6601, e-mail: m.hazenberg@ggzshertogenbosch.nl

Feestelijk Lustrumcongres 10 jaar arbodienstverlening "Werken aan de toekomst van arbeid", Congrescentrum Figi, Zeist. Contact: tel: 030 6984222, fax: 030 6984223, e-mail: studiecentrum@kerckebosch.nl

12-13 november

Najaarsconferentie: Revalidatiepsychologie: gebruik je hersens!, Hotel de l'Empereur, Maastricht. Contact: Scholingsbureau van de Kar, tel: 071-541 4071, e-mail: fkarcasema.nl

15-17 november

IST 2004 Event, Netherlands Congress Centre, Den Haag. Contact: http://europa.eu.int/information_society/istevent/2004/index_en.htm

16 november

De trajectbegeleiding van werklozen in Vlaanderen, Dexia, 1040 Brussel, Trieststraat 25. Contact: Nancy Vertongen, HIVA-K.U.Leuven, Parkstraat 47, B-3000 Leuven, fax 016/ 32 33 44, tel. 016/ 32 33 70, e-mail: nancy.vertongen@hiva.kuleuven.ac.be

De risicosamenleving: Veiligheid en zekerheid staan op de tocht. Mondt dit uit in een nieuwe strijd om het bestaan?, Amsterdam (De Burcht, het Vakbondsmuseum, aanvang 19.00 uur). Contact: tel. 020 6241166; aanmeldingsformulier

16- 17 november

SURF Onderwijsdagen 2004: Andere praktijken! Grensverleggend?, Jaarbeurs, Utrecht. Contact: Stichting SURF, tel.: 030 234 66 00; e-mail: info@surf.nl

17 november

Slotcongres eerste ronde NWO-onderzoeksprogramma 'Sociale Cohesie: Participatie, Binding en Betrokkenheid', Congrescentrum Engels, Rotterdam (10.00-17.00 uur). Contact: Dr. R. Biezeveld (EUR), email: biezeveld@fsw.eur.nl, of met mw. I. Cival, NWO, tel. 070 3440980. Aanmeldingsformulieren: tel. 070 3440980, e-mail: cival@nwo.nl

Joke Weenink: The Journals of Anne Lister (1791-1840) A pre-Victorian testimony of lesbian culture, Room Heren 17, Kloveniersburgwal 48, Amsterdam (17-19 H). Contact: Gert Hekma; e-mail: g.hekma@uva.nl

18 november

IVO Refereerbijeenkomst Obesitas, World Trade Center Rotterdam. Contact: secretariaat, tel: 010 4253366 of secretariaat@ivo.nl

18-19 november

Symposium Gezinsonderzoek: Interventie en preventie samen met effectonderzoek: professionele winst, Nijmegen. Contact: tel. 024 3615968, e-mail: j.berns@dac.kun.nl

Etmaal van de Communicatiewetenschap 2004, De Waaier, campus Universiteit Twente, Contact: <http://etmaal2004.gw.utwente.nl/>

19 november

LBL viert tweede lustrum met werkconferentie over Leeftijdloze Levensloop, Locatie: Van Nelle Ontwerpfabriek in Rotterdam. Contact: Emiel van Berkel, e-mail: pr@leeftijd.nl

ICS Symposium The Future of Community, Groningen, Harmoniegebouw Zaal H14.026. Contact: Cathrynke Dijkstra, e-mailadres: c.dijkstra@ppsw.rug.nl

Een eeuw ziekte en zorg, Amsterdam (West-Indisch Huis). Contact: PAOG cursus- en congresorganisatie, tel. 020 4448444, e-mail: paog@vumc.nl

Parlementen in de Nederlanden, Den Haag (Koninklijke Bibliotheek). Contact: Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap, tel. 070 3140363, e-mail: knhg@inghist.nl

23 november

Bijzondere Najaarsledenvergadering van de NVMC, Amsterdam (SISWO). Contact: tel. 020 5270657, e-mail: nvmc@siswo.uva.nl

8th TRAIL Congress: A World of Transport, Infrastructure and Logistics, World Trade Center Rotterdam. Contact: tel: 015-27 860 46 or www.rstrail.nl or e-mail: info@rstrail.nl

24 november

Naar een veiliger samenleving, Nijkerk. Contact: website: <http://www.veiligheidsprogramma.nl/>; e-mail: veilig2004@lgce.nl

Studiedag Elf jaar uit het leven in België - Het Gezinsdemografisch panel PSBH afgerond, Auditorium van de Nationale Bank van België, Warmoesberg 61, 1000 Brussel. Contact: e-mail: ann.vandemieroop@ua.ac.be; website: <http://www.psbh.be>

25 november

Studiemiddag 'Stedenbouwers en stadshistorici, over bouwblok, straat en rivier', Sweelinckzaal, Drift 21, Utrecht. Contact: Jan van den Noort, tel.: 010 4366014

25 - 26 november

Quality in Labour Market Transitions: A European Challenge - A TLM.NET conference in the framework of the Dutch presidency of the European Union, KNAW, Amsterdam. Contact: Nick van den Heuvel, e-mail: heuvel@siswo.uva.nl, tel. 020 5270622, fax 020 6229430, <http://www.siswo.uva.nl/tlm/conference/confcalls.htm>

25-27 november

A Global History of Textile Workers, 1650-2000, Amsterdam (IISG). Contact: tel. 020 6685866, e-mail: textile@iisg.nl

29 november 2004

Toekomstvisies over thuisloosheid. De thuisloze... gekend in Nederland?, Brussel, Vlaams Parlement. Informatie: <http://www.sociologie.be/sociodata/sdata04058.htm>

30 november

Concurrentiebeding! Wetsvoorstel of niet?, NH Utrecht Hotel. Contact: Secretariaat tel: 0570 647190, e-mail: opleidingen@kluwer.nl, Website: www.kluweropleidingen.nl

1 december

5 jaar ECB, impact van het gevoerde beleid op de economische toestand, wisselkoersen. Contact: Hans Degryse, e-mail:

Hans.Degryse@econ.kuleuven.ac.be, tel. 016 326856

2 december

Tranzo Zorgsalon: Een pilot voor een regionale Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Universiteit van Tilburg. Contact: Emely van den Broek-Scharbaai, e.vdnbroek-scharbaai@uvt.nl, tel. 013-4663628, www.uvt.nl/tranzo

2-3 december

Child abuse & neglect, the facts. Tien internationale experts geven de stand van zaken over objectieve gevolgen van kindermishandeling, met accent op de neurobiologie van trauma, Justus Lipsiusstraat 71 Leuven, Congresgebouw Provincie. Contact: Peter Adriaenssens en secr. Ann Crabbé, e-mail: Peter.Adriaenssens@uz.kuleuven.ac.be, tel. 016 301730, fax 016 301731

3 december

Politologisch congres: De wegdeemsterende staat? Contact: Hendrik Vos, Universiteit Gent - Vakgroep Politieke Wetenschappen, Universiteitstraat 8, B-9000 Gent: e-mail: hendrik.vos@UGent.be
Themamiddag "Organisatieopstellingen: de kracht van de onbewuste dynamiek in organisaties, De Industriële Groote Club, Dam 27 Amsterdam. Contact: Simone Knijff, tel: 020 4106 241, e-mail: sectarao@psynip.nl

6-7 december

Internationale conferentie 'Images of Science' - New Interactions between Science and Society, Amsterdam. Contact: Dr. J.J.G. van der Bruggen, Rathenau Instituut, tel. 070 3421542, info@rathenau.nl

7 december

Colloquium 'Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2004', Stads-campus UA, Antwerpen. Contact: <http://www.ua.ac.be/oases> of via katrien.deboyser@ua.ac.be.

8 december

DGV-congres "De kunst van het verleiden" Wie heeft de meeste invloed op het geneesmiddelengebruik in Nederland, Event Centre Aalsmeer. Contact: tel: 030 291 6216, fax: 030 296 2912, e-mail: 10jaar@dgvinfo.nl, website: www.medicijngebruik.nl (klik door naar het jubileumcongres)

9-10 december

ASPO CONGRES 2004, Amsterdam (VU). Contact: <http://www.sociale-psychologie.nl>

10 december

Paashaas & Co. in Nederland. Alledaagse mythologie en feestcultuur, Amsterdam. Contact: John Helsloot en Eveline Doelman, tel. 020 4628500, e-mail: john.helsloot@meertens.knaw.nl

15 december

Actualiteitscollege NSV - NVMC Netwerkbijeenkomst, Amsterdam (SISWO). Zie pag. 9.

16-17 december

1st Congress on Local Politics in Europe "Political and Electoral Reforms At The Local Level", Gent. Contact: Kristof Steyvers, e-mail: kristof.steyvers@UGent.be of Herwig Reynaert, e-mail: herwig.reynaert@UGent.be

25 januari

PPSI steunt scholen in strijd tegen loverboys. Contact: Janine Steba: j.steba@aps.nl

28 januari

Jeugdzorg in Onderzoek; focus op effectiviteit, De Meervaart, Amsterdam. Contact: NIZW Congresbureau, tel.: 030 230 64 90; e-mail: congres@nizw.nl; website: www.jeugdzorg.nl

28-29 januari

Tweedaags diagnostiekcongres sector Jeugd, de Reehorst, Ede. Contact: Britt van Beek tel: 020 4106238. website: www.psynip.nl

9-10 februari

Wanneer 'liefde' toeslaat. Over geweld en onrecht in gezinnen

- Vredesdag 2005 in samenwerking met Pax Christi Vlaanderen (tweedaags colloquium), St. Michielsstraat 6, 3000 Leuven, Maria Theresiacollege. Contact: Annemie Dillen, e-mail: Annemie.Dillen@theo.kuleuven.ac.be, tel. 016 328401, fax 016 323798

19-20 mei

Het Politicologenetmaal 2005 (Zie Nieuws van de Verenigingen), Het Astrid Park Plaza hotel, Antwerpen. Contact: Kees Aarts (Kees.Aarts@UTwente.nl); Carl Devos (Carl.Devos@UGent.be)

30-31 mei

Marokko-congres: Traditie en moderniteit, Vrije Universiteit, Amsterdam. Contact: phf.bos@let.vu.nl

2 juni

5de Marktdag Sociologie (Zie Nieuws van de Verenigingen), Campus Etterbeek, Vrije Universiteit Brussel. Contact: <http://www.sociologie.be/marktdag>

22-24 juni

Wetenschappelijk congres 'Slavery from within: the Zeeland slavery past in a national and international context, Middelburg. Contact: <http://www.zeeuwsslavernijverleden.nl/>

Bijeenkomsten in binnen- en buitenland zijn te vinden in de agenda op de Facta-website: <http://www.maatschappijwetenschappen.nl>

FRONTIERS OF SOCIOLOGY

37th World Congress of the International Institute of Sociology
Stockholm, July 5-9, 2005

Plenary and Semi-plenary speakers include: Andrew Abbott, Jeffrey C. Alexander, Margaret Archer, Said Arjomand, Johann P. Arnason, Jens Beckert, Eliezer Ben-Rafael, Thora Margareta Bertilsson, Roy Bhaskar, Fred Block, Raymond Boudon, Craig Calhoun, Karen Cook, Paula England, Ernst Fehr, David Freedman, John Goldthorpe, Peter Gärdenfors, Nilüfer Göle, Ulf Hannerz, Peter Hedström, Gudmund Hernes, Danièle Hervieu-Leger, Hans Joas, Jan O. Jonsson, Charles F. Manski, Karl Ulrich Mayer, Renate Maynz, Ewa Morawska, Helga Nowotny, T.K. Oommen, Elisa Pereira Reis, Neil J. Smelser, Michael Sobel, Yasemin Soysal, Wolfgang Streeck, Piotr Sztompka, Lars Udehn, Axel Van den Berg, Loïc Wacquant, Peter Wagner, Peter Weingart and Björn Wittrock.

Call for Papers:

Abstract Submission Deadline: November 30, 2004

For inquiries (including the scientific programme, submissions, etc.) contact the organizing committee at: info.iis@scasss.uu.se

Website: <http://www.scasss.uu.se/IIS2005/>